

หลักการแปลเบื้องต้น บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี

พระมหาสมปอง มุทีโต

ศูนย์การศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

eBook65

(o)

ชื่อหนังสือ
หลักการแปลเบื้องต้น
บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี

ผู้เรียบเรียง

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์การศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

วัดวิหารธรรม ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

จัดพิมพ์

ครั้งที่ ๑	มกราคม ๒๕๔๕	จำนวน	๓๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๒	มิถุนายน ๒๕๔๖	จำนวน	๓๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๓	กันยายน ๒๕๔๗	จำนวน	๓๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๔	มีนาคม ๒๕๕๒	จำนวน	๑๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๕	มีนาคม ๒๕๕๒	จำนวน	๕๐ เล่ม
ครั้งที่ ๖	มีนาคม ๒๕๕๓	จำนวน	๖๐ เล่ม
ครั้งที่ ๗	มิถุนายน ๒๕๖๔	จำนวน	๕๐ เล่ม
ครั้งที่ ๘	เมษายน ๒๕๖๕	จำนวน	๑,๐๐๐ เล่ม

คำนำ

หนังสือ “หลักการแปลเบื้องต้น บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี” เล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นหลักสูตรวิชาแปลบาลีเป็นไทยเบื้องต้น มีเนื้อหาแสดงวิธีการแปล นามวิภัตยัตถบพ คือบทที่มีวิภัตยัตถนามอยู่สุดท้าย ซึ่งเรียกว่า “การกะ” และแปล อาขยัตถวิภัตยัตถบพ คือบทที่มีวิภัตยัตถอาขยัตถอยู่สุดท้าย ซึ่งเรียกว่า “วากกะ” ในประโยคภาษาบาลี

วิธีการแปลจะมี ๒ อย่าง คือ (๑) แปลบาลีเป็นไทย (๒) แปลไทยเป็นบาลี หลักการแปลทั้ง ๒ อย่างนี้ จะช่วยนักศึกษสามารถแปลได้อย่างคล่องแคล่ว และสามารถนำเนื้อหาไปใช้เป็น กถาสลลปะ คือ การสนทนาภาษาบาลีได้อีกด้วย

หลักการแปล มี ๓ วิธี คือ

๑. สัททัตถนัย แปลตามเนื้อความของศัพท์ หรือแปลยกศัพท์ หรือแปลโดยพยัญชนะ
๒. โวหารัตถนัย แปลให้ได้ความตามโวหารของชาวโลก
๓. อธิบายัตถนัย แปลขยายเพื่อให้ได้เนื้อความที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

หนังสือเล่มน้อยนี้ จึงเหมาะสำหรับนักศึกษาภาษาบาลีเบื้องต้น ที่เตรียมตัวขึ้นไปเรียนบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

โษคุณ	อันจะ	จโลมจิต
ให้เฟ่งพิง	อรรถถ้อย	ร้อยภาษา
ไปรยหยาดหยด	รสอาบ	ซาบอุรา
นักศึกษา	นิรุติ	พุทธธรรม

พระมหาสมปอง ๒๖๒

(พระมหาสมปอง มุกิโต)

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
หลักการแปลเบื้องต้น บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี	๑
หลักการแปล ๑๓ ลำดับ	๑
ประโยคสูตร ๕	๒
นามวิภัตยันต์บท บทที่มีนามวิภัตติอยู่สุดท้าย	๓
ปฐมาวิภัตยันต์บท บทที่มีปฐมาวิภัตติอยู่สุดท้าย	๔
๑. ปฐมาวิภัตติในอรรถลิงค์	๔
๒. ปฐมาวิภัตติในอรรถกัณฑ์	๖
๓. ปฐมาวิภัตติในอรรถเหตุกัณฑ์	๘
๔. ปฐมาวิภัตติในอรรถวิกิตกัณฑ์	๙
๕. ปฐมาวิภัตติในอรรถอภิहितกัมมะ	๑๐
๖. ปฐมาวิภัตติในอรรถอาลปนะ	๑๑
ทุตติยาวิภัตยันต์บท บทที่มีทุตติยาวิภัตติอยู่สุดท้าย	๑๓
๑. ทุตติยาวิภัตติในอรรถกรรม ๘	๑๓
๒. ทุตติยาวิภัตติในอรรถกิริยาวิเสสณะ	๑๖
๓. ทุตติยาวิภัตติในอรรถัญญู	๑๗
๔. ทุตติยาวิภัตติในอรรถสัตตมมี	๑๘
๕. ทุตติยาวิภัตติในอรรถอัจจันตสังโยคะ	๑๙
ตติยาวิภัตยันต์บท บทที่มีตติยาวิภัตติอยู่สุดท้าย	๒๑
๑. ตติยาวิภัตติในอรรถกรรม	๒๑
๒. ตติยาวิภัตติในอรรถอนภิहितกัณฑ์	๒๓
๓. ตติยาวิภัตติในอรรถเหตุ	๒๓
๔. ตติยาวิภัตติในอรรถสหาทิโยคะ	๒๔
๕. ตติยาวิภัตติในอรรถสัตตมมี	๒๕

๖. ตติยาริภัตตีในอรรณวิเสสณะ	๒๖
๗. ตติยาริภัตตีในอรรณอิติถัมภูตักขานะ	๒๗
จตุตถิวิภัตยัันตบท บทที่มีจตุตถิวิภัตตีอยู่สุดท้าย	๒๙
๑. จตุตถิวิภัตตีในอรรณลัมปทานะ	๒๙
๒. จตุตถิวิภัตตีในอรรณตุมัตถะ	๓๒
๓. จตุตถิวิภัตตีในอรรณอาสีสนัตถะ	๓๓
๔. จตุตถิวิภัตตีในอรรณนโมโยคะ	๓๔
ปัญจมีวิภัตยัันตบท บทที่มีปัญจมีวิภัตตีอยู่สุดท้าย	๓๕
๑. ปัญจมีวิภัตตีในอรรณอปาทานะ	๓๕
๒. ปัญจมีวิภัตตีในอรรณภยเหตุวาทิ	๓๗
๓. ปัญจมีวิภัตตีในอรรณธาดุโยคะ	๓๗
๔. ปัญจมีวิภัตตีในอรรณนามโยคะ	๓๘
๕. ปัญจมีวิภัตตีในที่ประกอบด้วยอุปสัค	๓๙
๖. ปัญจมีวิภัตตีในที่ประกอบด้วยนิบาต	๓๙
๗. ปัญจมีวิภัตตีในอรรณเหตุ	๔๐
๘. ปัญจมีวิภัตตีในอรรณรักษณะ	๔๐
๙. ปัญจมีวิภัตตีในอรรณทุราทิโยคะ	๔๑
ฉัฎฐิวิภัตยัันตบท บทที่มีฉัฎฐิวิภัตตีอยู่สุดท้าย	๔๓
๑. ฉัฎฐิวิภัตตีในอรรณลัมพันณะ	๔๓
๒. ฉัฎฐิวิภัตตีในอรรณทุกุติยา	๔๖
๓. ฉัฎฐิวิภัตตีในอรรณตติยา	๔๗
๔. ฉัฎฐิวิภัตตีในอรรณปัญจมี	๔๘
๕. ฉัฎฐิวิภัตตีในอรรณลัตตมี	๔๙
๖. ฉัฎฐิวิภัตตีในอรรณอนาทร	๔๙
จตุตถิ กับ ฉัฎฐิ	๕๐

สัตตมีวิภัตยัณตบท บทที่มีสัตตมีวิภัตติอยู่สุดท้าย	๕๒
๑. สัตตมีวิภัตติในอรรถโอกาสะ	๕๒
๒. สัตตมีวิภัตติในอรรถสามิสสราทิโยคะ	๕๕
๓. สัตตมีวิภัตติในอรรถนิทธารณะ	๕๖
๔. สัตตมีวิภัตติในอรรถอนาทระ	๕๖
๕. สัตตมีวิภัตติในอรรถกัมมะ	๕๗
๖. สัตตมีวิภัตติในอรรถกรณะ	๕๗
๗. สัตตมีวิภัตติในอรรถนิมิตตะ	๕๘
๘. สัตตมีวิภัตติในอรรถสัมปทานะ	๕๙
๙. สัตตมีวิภัตติในอรรถปัญญาจมี	๕๙
๑๐. สัตตมีวิภัตติในอรรถกาละ	๖๐
๑๑. สัตตมีวิภัตติในอรรถภาวลักษณะ	๖๐
ตุลาधिกรณะ บทที่มีลิงค์ วิภัตติ วจนะ เสมอกัน	๖๒
ตุลาधिกรณะ ๗	๖๒
๑. ตุลาधिกรณะในปฐมาวิภัตติ	๖๒
๒. ตุลาधिกรณะในทุติยาวิภัตติ	๖๔
๓. ตุลาधिกรณะในตติยาวิภัตติ	๖๖
๔. ตุลาधिกรณะในจตุตถวิภัตติ	๖๖
๕. ตุลาधिกรณะในปัญจมีวิภัตติ	๖๗
๖. ตุลาधिกรณะในฉกฺฐีวิภัตติ	๖๗
๗. ตุลาधिกรณะในสัตตมีวิภัตติ	๖๗

(b)

หลักการแปลเบื้องต้น

บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

หลักการแปล

หลักการแปลบาลีเป็นไทย ใครๆก็ว่ายาก แต่เมื่อรู้หลักการแปล และรู้วิธีเดินประโยคตามลำดับคำศัพท์ ก็จะสามารถแปลได้โดยง่าย ผู้เริ่มฝึกแปลบาลีเป็นไทยใหม่ๆ ก็ให้สังเกตดูคำบาลีแล้วแปลไปตามลำดับ ดังนี้

๑. อาลปนะ เช่น ภิกฺขเว, ภนฺเต, อาวุโส, โภ, ภทฺเท, เซ, ปุริส
๒. นิบาตต้นข้อความ เช่น จ, ปน, หิ, ตฺว, อถวา, อถ โข
๓. นิบาตบอกข่าวลือ เช่น กิร, ขลฺ, สฺกํ
๔. นิบาตอรรถรำพึง เช่น เจ, สเจ, ยถิ
๕. กาลสัตตมี เช่น อตีเต, อถ, เอกํ สมยํ, ปาโต, สายํ, อชฺช
๖. ประธานในประโยค (วิเสสยะ) เช่น พุทฺโธ, ปุริโส, อิตฺถิ, จิตฺตํ
๗. บทขยายประธาน (วิเสสนะ) เช่น มหาการุณิโก, โส, สา, ตํ
๘. กิริยาในระหว่าง หรือประโยคแทรก เช่น กตฺวา, ตสฺมี, คจฺจนฺเต
๙. บทขยายกิริยาในระหว่าง เช่น อตฺตโน กมฺมนฺตํ กตฺวา
๑๐. นิบาตอรรถปฏิเสธ เช่น น, โน, มา, อลํ
๑๑. กิริยากิริยาอาชยาด เช่น คจฺจติ, ปจฺจติ, ปสฺสติ, กโรติ, เสติ
๑๒. บทขยายกิริยาคุมพากย์ เช่น ทฺวกรํ, ทฺวกฺกํ, สฺขํ, ผาสฺกํ
๑๓. นิบาตอรรถคำถาม เช่น กิ, นฺ, กิณฺนุ, นนฺ, วา

หลักการแปลทั้ง ๑๓ ลำดับนี้

หากข้อใดไม่มีในประโยค ก็ให้เว้นไป แล้วดูข้อต่อๆไป

ประโยคสูตร ๕

๑. ประโยคกัตตุ (พ่อครัวหุงข้าว)

สูตร	ปฐมกัตตา	ทุดิยากรรม	กิริยากัตตุวจาก
เรียกว่า	สยกัตตา	กถิตกรรม	กัตตุรูป กัตตุวจาก
ตัวอย่าง	สุโท ^๑	โหน ^๓	ปจติ. ^๒
แปลว่า	พ่อครัว	ซึ่งข้าว	ย่อมหุง

๒. ประโยคกัมมะ (ข้าวอันพ่อครัวหุง)

สูตร	ตติยากัตตา	ปฐมากรรม	กิริยากัมมวจาก
เรียกว่า	อนภิตกัตตา	อภิตกรรม	กัมมรูป กัมมวจาก
ตัวอย่าง	สุเทน ^๒	โหน ^๑	ปจเต. ^๓
แปลว่า	อันพ่อครัว	ข้าว	ย่อมหุง

๓. ประโยคเหตุกัตตุ (เจ้านายใช้พ่อครัวให้หุงข้าว)

ปฐมกัตตา	ทุดิยากรรม	ทุดิยากรรม	กิริยาเหตุกัตตุวจาก
เหตุกัตตา	การิตกรรม	กถิตกรรม	เหตุกัตตุรูป เหตุกัตตุวจาก
สามิโก ^๑	สุท ^๒	โหน ^๔	ปาเจติ. ^๓
เจ้านาย	ยังพ่อครัว	ซึ่งข้าว	ย่อมให้หุง

๔. ประโยคเหตุกัมมะ (ข้าวที่เจ้านายใช้พ่อครัวให้หุง)

ตติยากัตตา	ทุดิยากรรม	ปฐมากรรม	กิริยาเหตุกัมมวจาก
อนภิตกัตตา	การิตกรรม	อภิตกรรม	เหตุกัมมรูป เหตุกัมมวจาก
สามิเคน ^๒	สุท ^๓	โหน ^๑	ปาจียเต. ^๔
อันเจ้านาย	ยังพ่อครัว	ข้าว	ย่อมให้หุง

๕. ประโยคภาวะ (ความมี ความเป็น)

สักว่า ความมีความเป็น, สักว่ากิริยา, สักว่าอรรถของธาตุ

เดน ^๑ ภูยเต. ^๒ เขามี เขาเป็น เป็นต้น

นามวิภัตยันตบท

บทที่มีนามวิภัตย้อยู่สุดท้าย

นามวิภัตยันตบท คือ บทที่มีนามวิภัตย้อยู่สุดท้าย หมายถึง สุตฺรนาม วิเสสนนาม สัพพนาม สมาสนาม ตัทธิตนาม กิตกนาม สังขยา อุปสัค และ นิบาต ที่ลงวิภัตตินาม มีวิภัตตินามประกอบอยู่สุดท้าย มีเนื้อความของวิภัตตินามประกอบอยู่ บางบทก็เห็นวิภัตตินามชัด บางบทวิภัตตินามถูกอาเทศเป็นอักษรอื่น บางบทก็ลบวิภัตติเห็นแต่ศัพท์เดิม เช่น

สุตฺรนาม	บุริโส	(บุริส+ติ)	บุรุช บุคคล
	กณฺเณ	(กณฺเณ+ติ)	สาวน้อย
	จิตฺตํ	(จิตฺต+ติ)	จิต วิจิตร
วิเสสนนาม	โสภณ	(โสภณ+ติ)	ดี งาม หล่อ สวย
	มธุโร	(มธุร+ติ)	หวาน อร่อย ไพเราะ
สัพพนาม	โส	(ต+ติ)	เขา นั้น
	สพฺพโ	(สพฺพ+ติ)	ทั้งปวง
สมาสนาม	มหาบุริโส	(มหนฺต+บุริส+ติ)	บุรุชผู้ประเสริฐ
	ปตฺตจิวโร	(ปตฺต+จิวร+ติ)	บาตรและจิวร
ตัทธิตนาม	วาลิภฺจ	(วาลิภฺจ+ณ+ติ)	ลูกของนายวาลิภฺจ
	กจฺจายโน	(กจฺจ+ณายน+ติ)	ลูกของนายกัจจ
กิตกนาม	พฺทโ	(พฺท+ต+ติ)	ผู้ตรัสรู้ พระพุทธเจ้า
สังขยา	เอโก	(เอก+ติ)	หนึ่ง เดียว
	ปจฺโม	(ปจฺม+ติ)	ที่หนึ่ง
อุปสัค	ปณฺเณ	(ป+ณ+กฺวิ+ติ)	ความรู้ทั่วถึง ปัญญา
นิบาต	นโม	(นโม+ติ)	ความนอบน้อม

ปฐมาวิภัตยัตถ

บทที่มีปฐมาวิภัตยัตถอยู่สุดท้าย

ปฐมาวิภัตยัตถที่ประกอบอยู่ท้ายปกติลิงค์ มีอรรถ ๖ อย่าง คือ

๑. ลิงค์ัตถะ อรรถลิงค์ มีความหมายเท่ากับปกติลิงค์
๒. กัตตา เป็นประธานในประโยค และทำกริยาเอง มีบุรุษและวจนะตรงกับกริยา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สยกัตตา ผู้ทำกริยาเอง”
๓. เหตุกัตตา เป็นประธานในประโยค แต่ใช้ผู้อื่นให้ทำกริยาแทน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปโยชกัตตา ผู้ใช้คนอื่นให้ทำ”
๔. วิกติกัตตา คำขยายกัตตาให้พิเศษขึ้น อยู่หน้ากริยาว่า “มี เป็น”
๕. อภิตกรรม กรรมเป็นประธานของประโยคที่มีกริยาเป็นกัมมวาจก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วุดตกรรม กรรมถูกกริยา กล่าวว่ามีบุรุษและวจนะตรงกัน”
๖. อาลปนะ เป็นคำสำหรับเรียกให้รู้ตัวก่อนจะพูดด้วย

๑. ปฐมาวิภัตยัตถในอรรถลิงค์

ลิงค์ หรือ ปกติลิงค์ หรือ ศัพท์เดิม หมายถึง ศัพท์ที่เป็นนามเดิม ยังไม่ประกอบด้วยวิภัตยัตถ แต่มีอรรถที่เป็นสภาวะ ลักษณะ อาการ ซ่อนอยู่ภายใน เช่น พุทฺธ ฌมฺม สงฺฆ ปุริส เป็นต้น

ปฐมาวิภัตยัตถที่ประกอบอยู่หลังปกติลิงค์ ไม่ได้มีอรรถพิเศษอะไร มีอรรถเท่ากับปกติลิงค์ตัวเดิม เปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปศัพท์ เช่น พุทฺธ+ติ เป็น พุทฺธ (พระพุทธเจ้า), พุทฺธ+โย เป็น พุทฺธา (พระพุทธเจ้าทั้งหลาย) คงมีเนื้อความของปกติลิงค์อยู่เท่าเดิม จึงเรียกว่า “ลิงค์ัตถะ”

ตัวอย่างลึงค์ดะ

พุทฺธ	ธมฺโม	สงฺฆ (สํฆ)
ภิกฺขุ	ภิกฺขุณี	สามเณโร
สามเณรี	ปริสา	สิกฺขมานา
อุปาสิก	อุปาสิกา	รัตนตฺตย์
สรณ	ปริโส	อิตฺถิ
จิตฺต	กุสล	ปฺนุณ
ปญฺญา	สทฺธา	ทาน
สุข	ทุกฺข์	เวทนา
การโก	วาทโก	เสฏฺโฐ
เสยโย	เชฏฺโฐ	อวิชฺชา
ตณฺหา	นามรูป	สตฺถา
อาจริโย	สิสฺโส	มนุสฺโส
ชีน	นโร	ปฺกฺคโล
ปิตา	มาตา	โลโก
โทโส	โมโห	รูกฺโข
โลโก	มโน	คจฺฉ
สนฺโต	อนิจฺฉ	อนตฺตา
ขมา	ฉายา	มหाराชา
ผล	สีล	วิปาโก
ตฺว	ตุมฺเห	อห
มย	อรห	ชีณาสโว
ภควา	สกุโก	ตาทิส
มุณี	โพธิ	ทิฏฺฐิ
จกฺขุ	วิญฺญาณ	กตณฺณ
นาโค	ขตฺติโย	พฺรหฺมโณ
ทารโก	ทาริกา	นิพฺพาน

๒. ปฐมาวิปถัตติในอรรถกัถตา

กัถตา ก็คือลึงคัถถะนั่นแหละ เป็นประธานในประโยค ทำกริยาที่เป็นกัถตุวาก มีบุรุษและวจนะตรงกับกริยา

กรณาสังเกตดูประโยคเหล่านี้แล้วฝึกแปลให้เป็นภาษาไทย

โส ภวติ, โหติ, อตฺถิ	เต ภวนฺติ, โหฺนฺติ, สฺนฺติ
ตุวํ ภวสิ, โหสิ, อสิ	ตุมฺเห ภเว, โหถ, อตฺถ
อหํ ภวามิ, โหมิ, อมฺหิ (อสมฺมิ)	มยํ ภวาม, โหม, อมฺห (อสมฺม)

โส เต, ตุวํ ตุมฺเห, อหํ มยํ เป็นกัถตา (ผู้กระทำ)

ภวติ ภวนฺติ, ภวสิ ภเว, ภวามิ ภวาม เป็นต้น เป็นกริยา

คำพูดทั่วไปอย่างน้อยจะประกอบด้วย กัถตา (นาม+วิภัตติ วจนะการกะ) และ กริยา (ธาตุ+วิภัตติ กาล บท บุรุษ วจนะ วาก) เรียกว่า “วากยะ ประโยค”

บางวากยะพูดสั้นๆก็พอเข้าใจได้ จึงมีแต่ประธานกับกริยาเท่านั้น บางวากยะต้องมี กัมมะ กรณะ สัมปทานะ อปาทานะ สามีสัมพันธะ และโอกาสะ เพิ่มเข้ามาจึงจะเข้าใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้กล่าวว่าจะกล่าวด้วยถ้อยคำเพียงใดจึงได้เนื้อความชัดเจน ก็ให้กล่าวเพียงนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. พุทฺโธ โหติ.	พุทฺธา โหฺนฺติ
๒. ตุวํ โหสิ.	ตุมฺเห โหถ.
๓. อหํ โหมิ.	มยํ โหม.
๔. กณฺเฑา อตฺถิ.	กณฺเฑาโย สฺนฺติ.
๕. ตุวํ อสิ.	ตุมฺเห อตฺถ.
๖. อหํ อมฺหิ.	มยํ อมฺห.
๗. โโก สยติ.	ทวารโก สยติ.

๘. กา ปจติ. ทาริกา ปจติ.
 ๙. เก คจจนฺติ. บุริสา คจจนฺติ.
 ๑๐. กาโย อาคจจนฺติ. กณฺณาโย อาคจจนฺติ.
 ๑๑. ปุณฺณญฺเจ บุริโส กยิรา กยิราเถนํ ปุณฺปุณฺ
 ตมฺหิ จนฺทํ กยิราถ สุโข ปุณฺณสฺส อุจฺจโย.
 (ขุ.ธ.ปาป.ลาชเทวธิตา. ๒๕/๑๑๘)
 ๑๒. อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ อชิณี มํ อหาลิ เม
 เย จ ตํ อฺปนฺยฺหนฺติ เวรํ เตสํ น สฺมฺมติ.
 (ขุ.ธ.ยมก.ติสุส. ๒๕/๓)

ศัพท์ควรรู้

ภวติ ภวานฺติ ภวสิ ภวถ ภวามิ ภวาม	ย่อมมี, ย่อมเป็น
โหติ โหณฺติ โหสิ โหถ โหมิ โหม	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อตฺถิ สฺนฺติ อสิ อตฺถ อมฺหิ อมฺห	ย่อมมี, ย่อมเป็น
ทวารโก เด็กชาย	ทาริกา เด็กหญิง
โก ใคร	สยติ ย่อมนอน
เก คนเหล่าไหน	ปจฺนฺติ ย่อมหุง
กา หญิงคนไหน	คจฺจนฺติ ย่อมไป
กาโย หญิงท. เหล่าไหน	อาคจฺจนฺติ ย่อมมา
ปุณฺปุณฺํ บ่อยๆ	กยิรา กยิราถ ฟังกระทำ
จฺนฺทํ ซึ่งความพอใจ	สุโข เป็นความสุข
อุจฺจโย การสั่งสม	ปุณฺณสฺส ซึ่งบุญ
อกฺโกจฺฉิ ได้ดำแล้ว	มํ ซึ่งเรา
อวธิ ได้ฆ่าแล้ว	อชิณี ได้ชนะแล้ว
อหาลิ ได้ลักแล้ว	อฺปนฺยฺหนฺติ ย่อมเข้าไปผูกไว้
เวรํ เวร	สฺมฺมติ ย่อมระงับ

แปลไทยเป็นบาลี

ก. พระพุทธเจ้า ย่อมเสด็จมา	(พุทฺธ อากฺขณฺติ, อากฺโต)
ข. สามเณร ย่อมไป	(สามเณโร คจฺจติ, คโต)
ค. เด็กหญิง ย่อมนอน	(ทวาริกา เสติ)
ฆ. ท่าน ย่อมหุง	(ตฺวํ ปจฺจสิ)
ง. ท่านทั้งหลาย ย่อมไป	(ตฺมฺเห คจฺจถ)
จ. ข้าพเจ้า ย่อมมา	(อหํ อากฺขามิ)
ฉ. พวกเรา กำลังนั่ง	(มยํ นิสิตาม)

๓. ปฐมาวิภัตติในอรรถเหตุกัตตา

เหตุกัตตา ก็คือลิงคัตถะนั้นแหละ ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค
ใช้ให้ผู้อื่นทำกิจกริยาที่เป็นเหตุกัตตฺวาจก มีบุรุษและวจนะตรงกับกริยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สามิโก สุทฺโธ โอทนํ ปาเจติ.
๒. มาตา ปุตฺตํ ภิกฺขุสฺส ปิณฺฑปาตํ ททาเปติ.
๓. ภริยา สามิกํ อตฺตโน กมฺมนฺตํ กาทเรติ.
๔. อาจารย์โย สิสุเส ปาลิภาสํ สชฺฌาเปติ.
๕. เสฏฺฐิ มหัชเช วิหารํ กาทาเปติ.
๖. ราชา ราชปุริสํ เต โจเร อาทาเปติ.
๗. มหาเถโร ภิกฺขุ กมฺมฏฺฐานํ อุกฺคณฺหาเปติ.
๘. ปุเรนิทฺทํ มาตา ปุตฺตํ ปยํ ปาเยติ.
๙. อตฺตทาน'เมว ปจฺมํ ปฏฺฐิรฺูเป นิเวสเย
อถ'ญฺญ'มฺนุสาเสยฺย น กิสิสฺเสยฺย ปญฺชิตฺโต.

(ข.ธ.อตฺต.อุปนฺนท. ๒๕/๑๕๘)

แปลไทยเป็นบาลี

- ก. เจ้านาย ยังคนใช้ ให้หุง ซึ่งข้าว
 ข. ภิกษุ ยังอุบาสกอุบาสิกา ให้ถวาย ซึ่งภิกษา
 ค. พระศาสดา ยังภิกษุทั้งหลาย ให้ฟัง ซึ่งธรรม

ศัพท์ควรรู้

สามิโก	เจ้านาย	สุโท	พ่อครัว
โอทโน	ข้าว	ปาเจติ	ให้หุง
ททาเปติ	ให้ถวาย	กมฺมนฺตํ	ซึ่งงาน
กาเรติ	ให้ทำ	การาเปติ	ให้ทำ
สขฺฌาเปติ	ให้ท่อง	อาทาเปติ	ให้นำมา
อุคฺคณฺหาเปติ	ให้เรียนเอา	อดฺตานํ	ซึ่งตน
ปฏฺฐึเป	ในคุณธรรมอันสมควร	นิเวสเน	พึงให้ตั้งอยู่
อด	ในกาลนั้น	อนฺุสาเสยฺย	พึงปราถอน
นิเวสเย	พึงดำรงไว้, พึงตั้งไว้	น กิลิสฺเสยฺย	ไม่พึงเศร้าหมอง

๔. ปฐมาวิภัตติในอรรถวิภัตติกัตตา

วิภัตติกัตตา ก็คือลึงค์ตณันนแหละ ทำหน้าที่ขยายประธาน และอยู่หน้ากริยาว่า “มี, เป็น” มีบุรุษและวจนะตรงกับประธานและกริยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โก พุทฺโธ โหติ.
๒. สิทฺถตฺโต พุทฺโธ โหติ.
๓. ทารกา สามเณรา โหนติ.
๔. ตวํ อาวุโส กีนาม อสิ.
๕. อหํ ฆนฺเต (พุทฺธฺรฺกฺขิตฺโต นาม) อมุหิ. (ใส่ชื่อของตัวเองแทน)
๖. ตุมฺเห ฆนฺเต กีนามา อตฺถ.

- ๔. เตน คาโม คจฉียติ.
- ๕. ภควตา วจนํ วุจฺจติ.
- ๖. โย พาลโล มณฺณตี พาลยํ ปณฺทิตโต วาปี เตน โส
พาลโ จ ปณฺทิตมานี ส เว พาลโติ วุจฺจติ.

(ขุ.ธ.พาล.คณฺจิกเภทก. ๒๕/๖๓)

แปลไทยเป็นบาลี

- ก. บุรุษช้วนัน อันน้ำ ย่อมพัดพาไป (วฺยฺหเต, วฺหฺหเต)
- ข. น้ำปานะ อันภิกษุทั้งหลาย กำลังดื่ม
- ค. พระธรรมเทศนา อันอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย ฟังอยู่

ศัพท์ควรรู้

ปจฺจเต	หุงอยู่, ถุกหุง	สมฺปตฺติโย	สมบัติ ท.
อนฺุญฺยติ	เสวยอยู่, ถุกเสวย	วุจฺจติ	ตรัสอยู่, กล่าวอยู่
พาลโ	คนพาล คนโง่	มณฺณตี	ย่อมสำคัญ
พาลยํ	ว่าเป็นพาล	ปณฺทิตมานี	ถือตนว่าเป็นบัณฑิต
ส (โส)	ผู้นั้น	วุจฺจติ	ย่อมเรียก

๖. ปฐมาวิภัตติในอรรถาบาลปะนะ

อาลปะนะ เป็นคำสำหรับเรียกให้รู้ตัวก่อนจะพูดด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

- ๑. ภควโต จ สารีปุตฺต วิปสฺสิสฺส ภควโต จ ลีขิสฺส ภควโต จ
เวสสภุสฺส พุรฺหมจฺริยํ น จิรฺภูจิตฺกํ อโหสิ.
- ๒. ภควโต จ สารีปุตฺต กกุสนฺธสฺส ภควโต จ โภนาคฺมนสฺส
ภควโต จ กสฺสปสฺส พุรฺหมจฺริยํ จิรฺภูจิตฺกํ อโหสิ.
- ๓. อมฺม ตาต ยถา ยถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ.

๔. สุนาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ.
๕. ภนฺเต อิมสฺมี สาสเน กติ ชฺรานิ.
๖. พุราหุมน ปุตฺตสฺส เต โรโค อุปฺปนฺโน.
๗. กุฏชฺฐิล อรณฺโงโต อาคนฺตฺวา มม ชฺฆาสฺส อุกฺกมฺลิตฺ.
๘. อาจริย ตุมฺหากํ อิตฺ นิปฺนฺนภาวํ น ชานามิ, ขมถ เม.
๙. อภิญฺเวยฺยํ อภิญฺญาตํ ภาเวตฺตฺพฺพญจ ภาวิตํ
ปหาตฺตฺพฺพํ ปหีนํ เม ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พุราหุมน.

(มช.มช. ๑๓/๕๙๕)

แปลไทยเป็นบาลี

- ก. ดูก่อนสามเณร เธอ จงเรียน ซึ่งศิลปะ
- ข. อุบาสกและอุบาสิกาท. ท่านท. จงให้ท่าน และจงรักษาศีล
- ค. ภิกษุท. เราจะเตือนเธอท.ว่า สังฆาท. มีความเสื่อมไปเป็น
ธรรมดา, เธอท. จงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

ศัพท์ควรรู้

พุราหุมนจิริยํ	พระศาสนา	จิรวุจฺจิติกํ	ตั้งอยู่ได้นาน
อมฺม	ข้าแต่แม่, คุณแม่	ตาด	ข้าแต่พ่อ, คุณพ่อ
อาชานามิ	รู้อยู่	สฺนาค	จงฟัง
อภิญฺเวยฺยํ	ธรรมที่ควรรู้อย่าง	อภิญฺญาตํ	รู้แล้ว
ภาเวตฺตฺพฺพญจ	ธรรมที่ควรทำให้เจริญ	ภาวิตํ	ทำให้เจริญแล้ว
ปหาตฺตฺพฺพํ	ธรรมที่ควรละ	ปหีนํ	ละได้แล้ว
พุทฺโธสฺมิ (พุทฺโธ-อสฺมิ)	เป็นพระพุทธรเจ้า		

โปรดจำไว้เสมอว่า บทที่มีปฐมาวิปถัยนี้อยู่สุดท้าย เมื่อลงในอรรถ
กัตตา เหตุกัตตา วิกติกัตตา อภินิหิตกัมมะหรือวุตตกรรม กิริยาวิเสสนะ
ต้องมีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยาเสมอ

ทุตติยาริภัตยัันตบท บทที่มีทุตติยาริภัตติอยุ่สุดท้ย

ทุตติยาริภัตติ มีอรรด ๕ อย่ง (ย่อ ๕ พิศดาร์ ๑๑)

๑. กั้มมัตตะ อรรดกรรรม ๘

ก. อิจฉิตกรรรม	กรรรมอันนำปรารรณา (ซึ่ง)
ข. อนิจฉิตกรรรม	กรรรมอันไม่นำปรารรณา (ซึ่ง)
ฃ. อกถิตกรรรม	กรรรมที่กริรยไม่กล่าว (ไม่ตรงกริรย) (กะ)
ง. สัมปาปณียกรรรม	กรรรมที่เข้าถึ (ซึ่ง, ลู)
จ. นิพพัตตณียกรรรม	กรรรมที่เกิดขึ้น (ซึ่ง)
ฉ. วิกตกรรรม (วิกกรณียกรรรม)	กรรรมที่ถูกรทำให่เปลี่ยนไป (ให้เป็น)
ช. การิตกรรรม	กรรรมของกราริตปัจจย (ยัง)
ฌ. สัมภาวนกรรรม	กรรรมที่ถูกรยกย่อง (ว่่าเป็น)

๒. กริรยาริเสสนัตตะ อรรดกริรยาริเสสนะ (ชขายกริรย)

๓. ฉัญจยัตตะ อรรดฉัญจยัวิภัตติ (แห่ง)

๔. สัตตมยัตตะ อรรดสัตตมยัวิภัตติ (ใน, ไกล, ที่, บน)

๕. อัจจันตสังโยคัตตะ อรรดตลอดระยะ

ก. กาลัจจันตสังโยคะ	ตลอดเวลา (ตลอด, ลััน)
ข. อัทธานัจจันตสังโยคะ	ตลอดระยะทาง (ตลอด, ลััน)

๑. ทุตติยาริภัตติในอรรดกรรรม ๘

กรรรม คือ กรรรมของกริรยที่มาจากธาดุมักรรรม ธาดูบางตัวไม่มีกรรรม ธาดูบางตัวมี ๑ กรรรม ธาดูบางตัวมี ๒ กรรรม หากต้องการเพิ่มกรรรมให้แก่ธาดู ให้ใช้วิธีเติมอุปสัคหน้าธาดู หรือลงกราริตปัจจยหลังธาดู ด้วยวิธีนี้ จะทำให้ธาดูที่ไม่มีกรรรม กลายเป็นธาดุมั ๑ กรรรม, ธาดูที่มี ๑ กรรรม กลายเป็นธาดุมั ๒ กรรรม, และธาดูที่เคยมี ๒ กรรรม จะกลายเป็นธาดุมั ๓ กรรรม ให้ลงทุตติยาริภัตติในอรรดกรรรมเหล่านััน

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ทารโก มคค์ คจจติ.
๒. ทาริกา ภาตต์ ปจติ.
๓. ปุริสา คามํ อาคจจนติ.
๔. พุทุโธ ฌมมํ เทเสติ.
๕. มนุสฺสา กมมํ กโรนติ.
๖. จกฺขุ อิกฺขจฺฉานิกฺขจํ รูปํ อิกฺขติ.
๗. โสตํ อิกฺขจฺฉานิกฺขจํ สทฺทํ สฺสุมาติ.
๘. ฆานํ อิกฺขจฺฉานิกฺขจํ คนธํ ฆายติ.
๙. ชิวฺหา อิกฺขจฺฉานิกฺขจํ รสํ รสติ.
๑๐. กาโย อิกฺขจฺฉานิกฺขจํ สมฺผลสฺสํ ผุสติ.
๑๑. มโน อิกฺขจฺฉานิกฺขจํ อารมฺมณํ รมติ.
๑๒. หี รมติ ปี หํ รมติ โปกุ
 ธี รมติ ปุ ชุ รมติ ธิ. (โลกนิตติ. ๘๙)
๑๓. โส กณฺณกํ มทฺทติ.
๑๔. ทวารปาลโก วิสํ คิลติ.
๑๕. ยถฺยทตฺตํ กมฺพลํ ยาจเต พุราหฺมณเ.
๑๖. ภาควา ภิกฺขุ เอตทโวจ.
๑๗. อหํ นิเวสนํ ปวิสฺสามิ.
๑๘. สฺสุชฺโน ปณฺชิตเต ปยฺริปาสติ.
๑๙. มาตา ปุตฺตํ วิชฺชายติ.
๒๐. กณฺจมฺงคารํ กโรติ.
๒๑. สฺสุวณฺณํ เกยฺรู กณฺฑกํ วา กโรติ.
๒๒. อาจฺริโย ลิสฺสํ ฌมมํ โฟเชติ.
๒๓. ยสฺส กาเยน วาจา ย มนฺสา นตฺถิ ทฺทุกฺกั
 สํวตฺตํ ตีหิ จาเนหิ ตมฺหํ พุรฺรัมมิ พุราหฺมณํ.

ศัพท์ควรรู้

ปจติ	หุง, ต้ม	อากาศจติ	มา
เทเสติ	แสดง	กโรติ	กระทำ
จกฺขุ	ตา	รูป	ซึ่งรูป
โสติ	หู	สทฺท	ซึ่งเสียง
ฆาน	จมูก	คนฺธ	ซึ่งกลิ่น
ชิวหา	ลิ้น	รส	ซึ่งรส
กาโย	กาย	สมฺผลสฺต	ซึ่งสัมผัส
มโน	ใจ	อารมฺมณ	ซึ่งอารมณ์
กโรนฺติ	ทำ	อิกฺษติ	เห็น
สุณฺาติ	ฟัง	ฆายติ	สูด, ดม
รสติ	ลิ้ม	มุสฺติ	ถูกต้อง
นตฺถิ	ย่อมไม่มี	รมติ	ยินดี
หี (มฺหีโส)	ควาย	ปี (ปฺงก)	ซึ่งโคลนตม
ห (หฺโส)	หงส์	โปก (โปกฺษรณิ)	ซึ่งสระโปกษรณิ
ถี (อิตฺถิ)	หญิง	ปุ (ปุริส)	ซึ่งชาย
ขุ (ภิกฺขุ)	ภิกษุ	ธ (ธมฺม)	ซึ่งธรรม
กณฺฏก	ซึ่งหนาม	พฺรุมิ	ย่อมเรียก
สฺรณ	เป็นสฺรณะ	มทฺทติ	เหยียบ
วิส	ซึ่งยาพิษ	คิลติ	กลืนกิน
กมฺพล	ซึ่งผ้ากัมพล	นิเวสน	ที่อยู่
ยาจเต	ขอ	อโวจ	ตรัสแล้ว กล่าวแล้ว
เอต (วจน)	ซึ่งค่านัน	ปวิสามิ	เข้าไป
สุชโน	คนดี	วิชายติ	คลอด
ทกฺก	กรรมชั่ว	กฏจ	ซึ่งพิน

องครักษ์	ให้เป็นถ่าน	เกตุร	ให้เป็นนกงู
กฏก	ให้เป็นกำไล	โพเธติ	ให้รู้
สำตุ	สำรวมแล้ว	ปยริุปาสติ	เข้าไปนั่งใกล้
อัญญานัญจ	นำปรารภและไม่นำปรารภ		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. เด็กหญิง ท. ย่อมไป สู่หนทาง
๒. เด็กชาย ท. ย่อมหุง ซึ่งข้าว
๓. บุรุษ ย่อมมา สู่หมู่บ้าน
๔. พระพุทธเจ้า ท. ย่อมทรงแสดง ซึ่งพระธรรม
๕. อาจารย์ ย่อมสอน ซึ่งศิลปะ
๖. ศิษย์ ท. ย่อมเรียนเอา ซึ่งศิลปวิทยา
๗. พวกเรา ย่อมกิน ซึ่งข้าว ในเวลาเช้า

๒. พุทธยาวิภัตติในอรรถกิริยาวิเสสณะ

วิเสสณะ คือ คำคุณศัพท์ที่ขยายกิริยาให้เห็นลักษณะพิเศษ ลง
พุทธยาวิภัตติในอรรถกิริยาวิเสสณะนั้นด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ทารโก สุขี เสติ (สยติ).
๒. ปาปการี ทุกขี เสนุติ (สยนุติ).
๓. ตูโว โอิทนํ มุทุํ ปจสิ.
๔. ตุมเห ฆาสูกิ วสถ.
๕. มยํ สีฆํ คจจาม.
๖. สมณา สนิกั คจจนุติ.
๗. ตูโว สีฆํ สีฆํ อาคจจาหิ.
๘. สามเณรา ปริมณฺทลํ นิวาเสนุติ, ปริมณฺทลํ ปารุปนุติ.

๙. สมณา กายปุบจาลกั น คจฺจนฺติ.
 ๑๐. สมณา สฺรฺสุรฺการกั น ภูณฺชนฺติ.
 ๑๑. ชยั เวรึ ปสวติ ทุกขั เสติ ปราษิตโต
 อุปสนฺโต สฺขั เสติ หิตฺวา ชยฺปราชยั.
 (ขุ.ธ.สุข.โกสฺสราษ. ๒๕/๒๐๑)

ศัพท์ควรรู้

เสติ	นอน	ปาปการี	ผู้ทำแต่บาป
มุกุ	ให้อ่อน, ให้นุ่ม	ผาสุก	ผาสูก
สีมึ	เร็ว	สณิก	ค่อยๆ, ช้าๆ
ปริมณฑล	เป็นปริมณฑล	กายปุบจาลกั	โคลงกาย
สรุสรุการกั	เสียงดังซูดๆ	นิวาเสนฺติ	นุ่ง
ปารุปนฺติ	ห่ม	ภูณฺชนฺติ	ฉั้น, กิน

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่านทั้งหลาย จงมาช้าๆ อย่างมาเร็ว
๒. พวกเรา พวกนั้นนุ่งห่ม เป็นปริมณฑล
๓. ท่านอย่ารับประทานเสียงดังซูดๆ
๔. เธอ จงเรียนเอาคิลปะ ช้าๆ

๓. พุทธยาวิภัตติในอรรถฉัญฉฐี (แห่ง)

พุทธยาอรรถฉัญฉฐี คือ ลงพุทธยาวิภัตติในอรรถสัมพันธอันเป็นอรรถของฉัญฉฐีวิภัตติด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อนฺตรา จ ราชคหึ อนฺตรา จ นาลนุทํ อทุธานมคฺคฺคฺปฺปฏิปนฺโน.
๒. นที เนรณฺชริํ ปติ.
๓. อุปมา (ถาณสฺส) มํ ปฏฺฐิภาติ.

ศัพท์ควรรู้

อนุดรา ในระหว่าง ราชคห์ แห่งกรุงราชคฤห์
 นาลนท แห่งเมืองนาลันทา ปติ ในที่ใกล้
 นที เนรณฺชรี แห่งแม่น้ำเนรัญชรา ปฏิภาติ ย่อมปรากฏ

๔. พุติยาวิภัตติในอรรถสัตตมี (ใน, บน)

พุติยาอรรถสัตตมี คือ ลงพุติยาวิภัตติในอรรถสัตตมีวิภัตติด้วย
แปลบาลีเป็นไทย

๑. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริติ คิञฺฉณฺฏเฐ ปพฺพเต.
๒. สมณา ปุพฺพณฺหสมยํ คามํ ปิณฺฑทาย ปวิสนฺติ.
๓. ปุริโส อคารํ อชฺฌาวสฺติ.
๔. มนุสฺสา เอกมฺนฺตํ นิสีทฺนฺติ.
๕. อจิริํ วตยํ กาโย ปถวี อธิเสสฺสฺติ
 จุจฺจโท อเปตวิญญาโณ นิริตฺถํ กลิงฺครํ.

(ขุ.ธ.จิตต.ปุตฺตคตฺต. ๒๕/๔๑)

ศัพท์ควรรู้

เอกํ สมยํ	ในสมัยหนึ่ง, ครั้งหนึ่ง	วิหริติ	ประทับอยู่
ราชคเห	ใกล้กรุงราชคฤห์	ปพฺพเต	บนภูเขา
ปุพฺพณฺหสมยํ	ในเวลาเช้า	ปิณฺฑทาย	เพื่อบิณฑบาต
ปวิสนฺติ	เข้าไป	อชฺฌาวสฺติ	อาศัยอยู่
อคารํ	ในเรือน	เอกมฺนฺตํ	ณ ที่สมควร
นิสีทฺนฺติ	นั่ง	ปถวี	บนแผ่นดิน
อธิเสสฺสฺติ	จักนอนทับ		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. สมัยหนึ่ง ข้าพเจ้า อยู่ที่กรุงศรีอยุธยา

๒. สาธุ ภันเต, ท่านทั้งหลาย จงเข้าไป สู่หมู่บ้าน ในเวลาเช้า เพื่อรับบิณฑบาต

๕. พุทธยาวิภัตติในอรรถัจจันตสังโยคะ

อัจจันตสังโยคะ คือ การกระทำอยู่ตลอดระยะเวลา มี ๒ อย่าง คือ

ก. กาลัจจันตสังโยคะ

ตลอดระยะเวลา (ตลอด, ลิ่น)

แปลบาลีเป็นไทย

๑. มาลี มโสถโน โหติ.
๒. สพุพกาลิ วิหาโร รมณิโย.
๓. ชรราวาโส ดิยามิ สยติ.
๔. อิมสุมี วิหาเร อิมิ เตมาลี วสุตี อูเปมิ.
๕. มยิ ปาลีภาลี ลิกขิตุ ปณจมาลี อิมิ วิหาริ อากมิมหา.
๖. สพุพรตตี สุปินิ น ลภามิ.
๗. เอกทิวลี สิปปิ อุกคณหามิ.
๘. สัจจันริ วา อุนิ วา ปริหริตุวา วิชายติ
เตน สา ชนยนุตีติ ชเนตตี เตน วุจติ.

(พ.ชา. ๒๘/๑๖๗/๕๔)

ศัพท์ควรรู้

มาลี	ตลอดเดือน	มโสถโน	ข้าวกุลกเนื้อ
สพุพกาลิ	ตลอดกาลทั้งปวง	รมณิโย	ร่วมรื่น
ดิยามิ	ตลอดยามทั้ง ๓	เตมาลี	ตลอด ๓ เดือน
วสุตี อูเปมิ	เข้าจำพรรษา	ลิกขิตุ	เพื่อเรียนเอา

ปญจมาส	ตลอด ๕ เดือน	อาคมิมุหา	มาแล้ว
สพฺพตฺติ	ตลอดทั้งคืน	สุบิน	ซึ่งการหลับ
เอกทิวส	ตลอดทั้งวัน	อุคฺคณฺหามิ	เรียนเอา
ปริหริตฺวา	บริหาร	วิชายติ	คลอด
สํวจฺจร	ตลอดปี	อุณฺ ฺวา	หรือหย่อน

แปลไทยเป็นบาลี

๑. น้ำและข้าว ย่อมเพียงพอ ตลอดปี
๒. กรุงเทพมหานคร ร่มรื่น ตลอดกาลทั้งปวง
๓. เราจักเรียนภาษาบาลี ตลอด ๓ ปี

ข. อักษรนำจันตสังโยคะ ตลอดระยะเวลาทาง (ตลอด, ลิ่น)

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โยชนํ วนราชิ ปกาสติ.
๒. คาวุตํ ปพฺพโต ทิโฆ.
๓. มคฺคสฺส ปญจ โยชนานิ อาคโตมฺหิ.
๔. อหํ อุสภํ อุสภํ โคณานิ สทฺทํ สุณามิ.
๕. ตฺวํ ติโกสํ อเปหิ.
๖. มนุสฺสา กนฺตารํ มคฺคํ ทฺกฺขํ ปฏฺฐิณฺนติ.
๗. สามเณโร วีสติโยชนํ มคฺคํ อคฺมาลิสฺส.

ศัพท์ควรรู้

โยชนํ	ตลอด ๑ โยชน	วนราชิ	ราวป่า, แนวป่า
คาวุตํ	ตลอด ๑ คาวุต	อุสภํ	ตลอด ๑ อุสภะ
ติโกสํ	ตลอด ๓ โกสะ	กนฺตารํ	กัณดาร

ปฏิภนติ ได้, ได้แต่, ได้เฉพาะ อคมาลี ได้ไปแล้ว

- ๑ อุษภ = ๕๐ เมตร ระยะพอดัยีนเสียงโค้ง
- ๑ โภส = ๑ กิโลเมตร ระยะดัยีนคนตะโกนเรียก
- ๑ คาวุต = ๔ กิโลเมตร ระยะเห็นโคเดินเหมือนหยุดนิ่ง

ตติยวิภัตยੰตบพ

บทที่มีตติยวิภัตยอยู่สุดท้าย

ตติยวิภัตติ มีอรรถ ๗ อย่าง

๑. กรณัตตะ อรรถเครื่องช่วยให้สำเร็จกิริยา (ด้วย, โดย, ทาง)
๒. อนภิตกัตตวัตตะ อรรถผู้ทำกิริยาในประโยคกรรม (อัน)
๓. เหตุวัตตะ อรรถเหตุ (เพราะ)
๔. สหาคโยคัตตะ อรรถประกอบคู่กับ สห สหุธิ (พร้อมด้วย กับ)
๕. สัตตมยัตตะ อรรถสัตตมีภัตติ (ใน)
๖. วิเสสนัตตะ อรรถวิเสสนะ (โดย, ตาม, ข้าง)
๗. อิตถัมภุตักขานัตตะ อรรถกล่าวตามความจริง (มี)

๑. ตติยวิภัตติในอรรถกรณะ (ด้วย, โดย, ทาง)

กรณะ คือ เครื่องมือช่วยทำกิริยา ลงตติยวิภัตติในเครื่องมืออันนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. หตุเถน กมฺมํ กโรติ.
๒. จกฺขุณา รุปํ ปสฺสติ.
๓. มนสา ธมฺมํ วิญฺญาถ.
๔. ทาตุเตน วิหโย ลุณาติ.
๕. อคฺคินา ตินฺกลาปํ ฉาเปติ.
๖. ทารโก ปาเทน คามํ คจฺจติ.

๗. ทาริกาโย สกฺเขน นครํ คจฺจนฺติ.
 ๘. ปุริโส อคฺคิรเถน เทวมหานครํ คจฺจนฺติ.
 ๙. มนุสฺสา นาวาย ชลบุรึนฺครํ อากจฺจนฺติ.
 ๑๐. สามเณโร ยนฺตนาวาย สีขังทีปํ คจฺจนฺติ.
 ๑๑. อากจฺจนฺติ นุ ตฺวํ อาวุโส นครํ อคฺคิรเถน.
 ๑๒. นาหํ ฆนฺเต อคฺคิรเถน นครํ อากจฺจามิ.
 ๑๓. ยถา ทณฺฑเณน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจฺรํ
 เหวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายํ ปาเชนฺติ ปาณินํ.
- (ขุ.ธ.ทณฺฑ.อุโปสถิก. ๒๕/๑๓๕)

ศัพท์ควรรู้

ปสุตติ	เห็น, ดู	วิญญาาย	รู้แล้ว
ทาดุเตน	ด้วยเคียว	วีหโย	ซึ่งข้าวเปลือก ท.
ลุนาติ	เกี่ยว	อคฺคินา	ด้วยไฟ
ติณฺทลปิ	ซึ่งพอนหญ้า	ฉาเปติ	เผา
ปาเทณ	ด้วยเท้า	สกฺเขน	ด้วยเกวียน
อคฺคิรเถน	โดยรถไฟ	ทีปํ	สู่เกาะ
รเถน	รถ	ยนฺตนาวาย	ทางรถยนต์
อสุสรโถ	รถม้า	นาวาย	ทางเรือ
อคฺคินาวา	เรือไฟ	ปาเชติ	ต้อนไป, ไล่ไป
ทณฺฑเณน	ด้วยท่อนไม้	โคจฺรํ	สู่ที่หากิน

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน ย่อมมา สู่หมู่บ้าน โดยอะไร
๒. ข้าพเจ้า ย่อมมา สู่นคร โดยรถไฟ
๓. ท่าน ย่อมมา สู่หมู่บ้าน ด้วยเท้าหรือ
๔. ข้าพเจ้า ย่อมไม่มา สู่หมู่บ้าน ด้วยเท้า

๒. ตติยาริภัตติในอรรถอนภิหิตกัตตา (อัน)

อนภิหิตกัตตา หรือ อวุดตกัตตา คือ ผู้ทำกิริยา แต่ไม่ถูกกิริยา กล่าว เพราะไม่มีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ชิเนน ธมฺโม เทลิตโต.

๒. พุกุเณน ชิโต มาโร.

๓. อหิณา ทฏฺโจะ นโร.

๔. สทฺธเเหหิ การิตโต วิหาโร.

๕. พุกุเณน โพลิตโต โลโก.

๖. ยถาปิ ปุပ္ผฺวราสิมฺหา กยิรา มาลาคุณฺเณ พหุ
เอวํ ชาเตน มจฺเจเนน กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุ.

(ขุ.ธ.ปุ.พ.วิ.สา. ๒๕/๕๓)

ศัพท์ควรรู้

เทลิตโต	ทรงแสดงแล้ว	ชิโต	ทรงชนะแล้ว
อหิณา	อันงูพิษ	ทฏฺโจะ	กััดแล้ว
การิตโต	ให้สร้างแล้ว	โพลิตโต	ทรงรู้แล้ว
ปุပ္ผฺวราสิมฺหา	จากกองแห่งดอกไม้	กตฺตพฺพํ	ควรทำ

๓. ตติยาริภัตติในอรรถเหตุ (เพราะ)

เหตุ คือ สิ่งที่ทำให้ผลเกิด หมายถึง คำศัพท์ที่เป็นเหตุ และวิภัตติที่ลงในอรรถเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ตวํ อาวุโส เกน วสสิ.

๒. อหํ ภนฺเต อนฺเนน วสามิ.

๓. ตูว์ อาวุโส เกน โภคํ ลภสิ.
๔. อหํ ภนฺเต ทาเนน โภคํ ลภามิ.
๕. มนุสฺสา อาวุโส เกน สุขํ ลภนฺติ.
๖. มนุสฺสา ภนฺเต สีเลน สุขํ ลภนฺติ.
๗. สตฺตา อาวุโส เกน นิพฺพานํ ปาปฺพนฺติ.
๘. สตฺตา ภนฺเต ภาวนา ย นิพฺพานํ ปาปฺพนฺติ.
๙. น ชจฺจา วสฺโส โหติ น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมเณ
กมฺมฺนา วสฺโส โหติ กมฺมฺนา โหติ พฺราหฺมเณ.

(ขุ.สุ. ๒๕/๑๔๒)

ศัพท์ควรรู้

ปาปฺพนฺติ	ยอมถึง	วสฺติ	ยอมอยู่
ลภติ	ยอมได้	มนุสฺโส	มนุษย์
นโร	มนุษย์	อนฺนํ	ข้าว
สตฺโต	สัตว์	ทานํ	ทาน
สีลํ	ศีล	โภโค	ทรัพย์
ชจฺจา	เพราะชาติ	วสฺโส	คนถ้อย
ภาวนา	ภาวนา (การเจริญสมาธิ)		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. เนะท่านผู้มีอายุ ท่าน ย่อมหุง ซึ่งข้าว เพราะเหตุอะไร
๒. ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ เพราะข้าพหามีได้
๓. สัตว์ ท. ย่อมได้ ซึ่งอะไร เพราะทาน

๔. ตติยาวิภักตีในอรรถสหาทีโยคะ (พร้อมด้วย)

สหาทีโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วย สห และ สฤธี คัพท์ หรือ ตติยาวิภักตีในอรรถ สห และ สฤธี คัพท์นั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. วิตกุเกน สห วตตติ สวิตกุโก.
๒. นิสีทิ ภควา สทุธิ ภิกขุสงฺฆเณ.
๓. ปุตฺเตน สห ญฺโล.
๔. ทุกฺโข พาเลหิ สฺวาโส.
๕. ตวํ เกน สห วิหรัลล.
๖. อหํ พุกฺเณน สห วิหรัลล.
๗. พุกฺโธ เกน สทุธิ นครํ คจฺจติ.
๘. พุกฺโธ สงฺฆเณ สทุธิ นครํ คจฺจติ.
๙. ภควา เวรณฺชาเย วิหรัลล มหาตา ภิกขุสงฺฆเณ สทุธิ.

ศัพท์ควรรู้

วตตติ	ยอมเป็นไป	นิสึทิ	ประทับนั่ง
ญฺโล	อ้วน	สห, สทุธิ	พร้อม, กับ
สฺวาโส	การอยู่ร่วม	วิหรัลล	ยอมอยู่
มหาตา	หมู่ใหญ่	เวรณฺชาเย	ในเมืองเวรัญชา

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ กับด้วยท่าน
๒. ท่าน ย่อมอยู่ กับด้วยข้าพเจ้า
๓. บัณฑิต ย่อมอยู่ กับด้วยบัณฑิต
๔. พระพุทธเจ้า ย่อมเสด็จมา พร้อมด้วยพระสงฆ์

๕. ตติยาวิปัสยัณตบพ (ใน)

ตติยาวิปัสยัณตบพ คือ มีการลงตติยาวิปัสยัณตบพในอรรถของสัตตมวิภัตติได้ด้วย

๕. สุวณฺเณน อภิรัฐโป.
๖. มคฺเคนน คจฺจติ.
๗. อิจฺฉาย ฅนฺํ คณฺหาตุ.
๘. สาริปฺตุโตติ นามเณ วิสฺสุโต ปณฺณวา จ โส.
๙. องฺคุลิมาโล ภควโต ปิฏฺฐิจิโต อเนฺหวติ
๑๐. อาจารย์โย ฅมฺเมเน ลิสฺสํ โอวทติ.

ศัพท์ควรรู้

โคตฺเตน	โดยพระโคตร	นาโถ	พระพุทธเจ้า
นพกาโร	ข้างสาม	เอกฺกนฺตีโส	๒๙ ปี
วยสา	โดยวัย	ตปฺสา	โดยความเพียร
สุวณฺเณน	โดยผิวพรรณดุจทอง	อภิรัฐโป	รูปงาม
อิจฺฉาย	ตามปรารถนา	คณฺหาตุ	จงถือเอา
วิสฺสุโต	ปรากฏ	ปณฺณวา	ผู้มีปัญญา
ปิฏฺฐิจิโต	ข้างหลัง	อเนฺหวติ	ตามไป

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน จงเดินไป ตามทางสายนั้น
๒. ข้าพเจ้า จะตามไป ข้างหลัง
๓. โดยโคตร ท่านมีชื่อว่าอะไร

๗. ตติยวิภัตติในอรรถกถิตถัมมุตถกขานะ (มี)

อิตถัมมุตถกขานะ คือ การกล่าวตามความเป็นจริงว่า ใครมีอะไร

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สา ภินฺเนน ลีเสน ปคฺขรณฺเตน โลหิตฺเตน ปฏฺวิวิสฺสกานํ อฺชฺฌาเปสิ.

๒. โย ปน ภิกขุ อุณฺณปญฺจพฺพณฺธเนน ปตฺเตน อญฺญํ นวํ ปตฺตํ
 เจตาเปยฺย, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺตํ. (วิ.มหาว. ๒/๖๑๒/๗๒)

๓. มโนปฺพุพฺพคฺมา ฅมฺมา มโนเสฏฺฐจา มโนมฺยา
 มนสา เจ ปทฺฐเจน ภาสตี วา กโรตี วา
 ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ จกุกํว วหโต ปทํ.
 มโนปฺพุพฺพคฺมา ฅมฺมา มโนเสฏฺฐจา มโนมฺยา
 มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสตี วา กโรตี วา
 ตโต นํ สุขมเนวติ ฉายาว อญฺปิยํ.

(ขุ.ธ.ยมก.จกฺขุปาล. ๒๕/๑-๒/๒๓)

ศัพท์ควรรู้

ภินฺเนน	แตก	สีเสณ	มีศรัทธา
ปคฺขรณฺเตน	ไหลอาบ	โลหิตฺเตน	มีเลือด
ปฏฺวิสฺสกาณํ	แก่บุคคลผู้คุ้นเคยกัน	อุชฺฐมาเปตี	ใส่ร้าย, ฟ้อง
อุณฺณปญฺจพฺพณฺธเนน	รอยปะหย่อน ๕	นวิ ปตฺตํ	ซึ่งบาตรใบใหม่
เจตาเปยฺย	ขอ	นิสฺสคฺคิยํ	ต้องสละ
มโนปฺพุพฺพคฺมา	มีใจถึงก่อน	มโนเสฏฺฐจา	มีใจประเสริฐสุด
มโนมฺยา	สำเร็จมาแต่ใจ	มนสา	มีใจ
ปทฺฐเจน	เสียแล้ว	อเนวติ	ยอมติดตามไป
จกุกํว	ดุจล้อ	วหโต	ตัวนำไปอยู่
ปทํ	ซึ่งรอยเท้า	ปสนฺเนน	ส่องใสแล้ว
ฉายาว	ดุจเงา	อญฺปิยํ	ติดตามไป

จตุตถีวิภักย์นบพ

บทที่มีจตุตถีวิภักดีอยู่สุดท้าย

จตุตถีวิภักดี มีอรรถ ๔ อย่าง

๑. สัมปทานัตถะ อรรถสัมปทาน ผู้รับ (แก่, ต่อ)
 ในที่ประกอบด้วยธาตุเหล่านี้
 ทา ทานเ ในกาให้ เช่น สงฆสฺส เทติ.
 รุจ อิจฺฉาย ในความพอใจ เช่น รุจฺจติ สงฆสฺส.
 ขมุ สหเน ในความอดกลั้น เช่น ขมฺติ สงฆสฺส.
 ฉที อิจฺฉาย ในความพอใจ เช่น ฉาเทติ ทารกสฺส.
 ธร ธารเ ในกาทรงไว้ เช่น อาจริยสฺส ฉตฺตํ ธารเติ.
 อิณฺสามิกสฺส อิณฺ ธารยติ.
๒. ตุมัตถะ อรรถของ ตู ปัจจัย (เพื่อ)
๓. อาลีสนัตถะ อรรถปรารณา (แก่)
๔. นโมโยคะ ในที่ประกอบด้วย นโม เป็นต้น (แต่, แก่)

๑. จตุตถีวิภักดีในอรรถสัมปทานะ (แก่, ต่อ)

สัมปทานะ คือ ผู้รับสิ่งของและความรู้สึกจากกิริยา ลงจตุตถีวิภักดี
 ในอรรถสัมปทานะนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. มนุสฺสา กสฺส ทานํ เทนฺติ.
๒. มนุสฺสา สงฆสฺส ทานํ เทนฺติ.
๓. รุจฺจติ กสฺส สจฺจํ.
๔. รุจฺจติ สงฆสฺส สจฺจํ.
๕. รุจฺจติ นุ ทารกสฺส สาทุ.

๖. กสุส สาทุ น รุจจติ.
 ๗. ขมติ นุ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
 ๘. อาม ขมติ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
 ๙. นกฺขมติ นุ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
 ๑๐. อาม นกฺขมติ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
 ๑๑. ฉาเทติ นุ ทารกสฺส ภาตฺตํ.
 ๑๒. นจฺฉาเทติ ทารกสฺส ภาตฺตํ.
 ๑๓. ลิสฺโส กสุส ฉตฺตํ ชาเรติ.
 ๑๔. ลิสฺโส อัจริยสฺส ฉตฺตํ ชาเรติ.
 ๑๕. โก อິณฺสํมิกกสุส อິณฺํ ชารยติ.
 ๑๖. อິณฺยํโก อິณฺสํมิกกสุส อິณฺํ ชารยติ.
 ๑๗. อัจริโย ลิสฺसानํ กิ อโรเจติ.
 ๑๘. อัจริโย ลิสฺसानํ ฅมฺมกถํ อโรเจติ.
 ๑๙. พุทฺโธ เกลํ ฅมฺมํ เทเสติ.
 ๒๐. พุทฺโธ เทวมนุสฺसानํ ฅมฺมํ เทเสติ.
 ๒๑. โก ภาควโต นโม
 ๒๒. โสหนํ นโม ภาควโต, นโม สตฺตฺตฺนํ สมนฺมาสมฺพุทฺธานํ.
 ๒๓. โพธิรฺกฺขสฺส ชลํ ททาติ. ยาจกานํ ฅนํ ททาติ.
 ภิกฺขุณฺํ ทานํ เทติ.
 ๒๔. สมณฺสฺส โรจเต สจฺจํ.
 ๒๕. สุวณฺณํ (อິณฺํ) เต ชารยเต.
 ๒๖. พุทฺธสฺส ลีลาฆเต.
 ๒๗. อฺภูจฺจานวโต สตีมโต สจฺจิกมฺมสฺส นิสฺมมฺการิโน
 สณฺณตฺสฺส จ ฅมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒิ.
 (ขุ.ธ.อปฺปมาท.กุมฺภโฆสฺก. ๒๕/๒๔)

ศัพท์ควรรู้

เทติ, เทนติ	ถวาย, ให้	รุจจติ	ชอบ, พอใจ, ควร
ธาเรติ, ธารยติ	ทรงไว้, กั้นไว้	ขมติ	ควร
ฉาเทติ	หิว, อยากกิน	อาโรเจติ	บอก
เทเสติ	แสดง	สจฺจํ	คำจริง
สาทุ	ของหวาน	อิณฺสามิโก	เจ้าหนี้
ภตฺตํ	ข้าว	ฉตฺตํ	ร่วม, ฉัตร
อิณฺมายิโก	ลูกหนี้	นโม	นอบน้อม
อิณฺ	ซึ่งหนี้	ธมฺมกถํ	ซึ่งพระธรรมกถา
โสหํ (โส+อหํ)	ข้าพเจ้านั้น	สิสุโส	ลูกศิษย์
อาจริโย	อาจารย์	โรจเต	พอใจ
สิลาฆเต	สรรเสริญ	อภิวฑฺฒิ	เจริญแล้ว

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน ถวาย ทาน แก่ใคร
๒. คำจริง เป็นที่พอใจ แก่สงฆ์
๓. กรรม ไม่เป็นที่พอใจ แก่สงฆ์
๔. รสอร่อย เป็นที่พอใจ แก่ใคร
๕. อาจารย์ กั้นร่วม แก่ลูกศิษย์ หรือ
๖. อาจารย์ กั้นร่วม แก่ลูกศิษย์
๗. ลูกหนี้ ทรงไว้ ซึ่งหนี้ แก่เจ้าหนี้ หรือ
๘. สามเณร แสดงธรรมกถา แก่พวกเด็ก
๙. ข้าพเจ้า นอบน้อม แต่พระพุทฺธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์
๑๐. ศิษย์ ถวายทาน แก่อาจารย์
๑๑. อาจารย์ แสดงธรรมกถา แก่ศิษย์ทั้งหลาย
๑๒. ข้าพเจ้า ขอนอบน้อม พระธรรม

๑๓. ท่าน ไม่ถวายทาน แก่พระสงฆ์ เพราะเหตุอะไร
๑๔. นักเรียนทั้งหลาย ถวายหนังสือ แก่อาจารย์
๑๕. ถวายทานแก่พระสงฆ์ ดีกว่าให้ทานแก่ขอทาน
๑๖. พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่บริษัททั้ง ๔
๑๗. บริษัท ๔ ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว มีจิตเลื่อมใส จึงพากันถวายทานแด่พระองค์

๒. จตุตถีวิภัตติในอรรถตุมัตถะ (เพื่อ)

ตุมัตถะ คือ อรรถของ ตเว และ ตุม์ ปัจจัย แปลว่า “เพื่อ” ที่แสดงไว้ในกิตกัณฑ์ ให้ลงจตุตถีวิภัตติในอรรถของ ตเว และ ตุม์ ปัจจัยนั้น และนิยมอาเทศ ส จตุตถีวิภัตติเป็น อาย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โลกานุกมฺปาย, โลกมนฺกมฺปิตุ
๒. อมหากํ อตฺถาย หิตาย สุขาย สํวตฺตติ.
๓. จรธ ภิกฺขเว พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย.
๔. พุทฺธสฺสตฺถาย ธมฺมสฺสตฺถาย สงฺฆสฺสตฺถาย ชีวิตํ ปริจฺจขามิ.
๕. ปิณฺสุปาดํ ปฏฺฐิสฺวามิ เนว ทวายน น มทายน น มณฺุทนาย น วิภูสฺนายน, ยาวทเว อิมสฺส กายสฺส จิตฺติยา ยาปนายน.
๖. อุนสฺส ปารีปุริยา ผาสฺสูหาราย จ ธมฺมํ จรติ.
๗. อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ ปมาเท ภยทสฺสลิ วา อภพฺโพ ปริหานาย นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก.

(ขุ.ธ.อปฺปมาท.นิกมฺวาสิ. ๒๕/๓๒)

ศัพท์ควรรู้

โลกานุกมฺปาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก อตฺถาย เพื่อประโยชน์

หิตาย	เพื่อเกื้อกูล	สุชาย	เพื่อความสุข
ลัพท์ตติ	ยอมเป็นไป	จรถ	จงจาริกไป
พหุชโน	ชนจำนวนมาก	ปริจุชามิ	จะสละ
ปฐิวเสวามิ	บริโภค	ทวาย	เพื่อการเล่น
มทาย	เพื่อมัวเมา	มณฑนาย	เพื่อประดับ
วิภูสนาย	เพื่อตกแต่ง	จิตिया	เพื่อการตั้งอยู่ได้
ยาปนาย	เพื่อความเป็นไปได้	อุนสฺส	แห่งสิ่งที่พร่อง
ปาริปุริยา	เพื่อความบริบูรณ์	ผาสฺวิหาราย	เพื่ออยู่ผาสุก

๓. จตุตถวิภัตติในอรรธอาสีนัตถะ (แก่, แต่)

อาสีนัตถะ คือ อรรธปรารธนาตี ลงจตุตถวิภัตติในศัพท์ที่ได้รับความปรารธนาตีนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อายสฺมโต ทีชายุ โหตุ.
๒. ภทฺทํ ภวโต โหตุ.
๓. อนามยํ ภวโต โหตุ.
๔. สฺขํ อฺปาสกานํ โหตุ.
๕. โสตุถิ เต โหตุ สพฺพทา.

ศัพท์ควรรู้

อายสฺมโต	แก่ท่านผู้มีอายุ	ทีชายุ	ความมีอายุยืน
ภทฺทํ	ความเจริญ	ภวโต	แก่ท่านผู้เจริญ
อนามยํ	ความไม่มีโรค, ความสบาย	สฺขํ	ความสุข
อฺปาสกานํ	แก่อุบาสกและอุบาสิกาท.	โสตุถิ	ความสวัสดิ์
สพฺพทา	ในกาลทุกเมื่อ	โหตุ	จงมี

๔. จตุตถวิภักตีในอรรถนโมโยคะ (แก้, แต่)

นโมโยคะ คือ ในประโยคที่ประกอบด้วย นโม ศัพท์ นอบน้อมแก่ใครให้ลงจตุตถวิภักตีในผู้นั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (อตุถ).
๒. นโม เต พุทฺธ วิรตฺถ.
๓. นมตฺถ พุทฺธานํ, นมตฺถ โปธิยา.
๔. สุวาคตํ เต มหาราช.
๕. นมตฺถ อัจฉริยสฺส.
๖. นมตฺถ ชนสนฺदान- ตมสนฺदानเกทีโน
ธมฺมุชฺชลนฺตรุจิโน มุนินฺโททาทโรจิโน. (วุดฺโตทย. ๑)

ศัพท์ควรรู้

นโม	ความนอบน้อม	อตุถ	จงมี
โปธิยา	แก้ปัญญาตรัสรู้	สุวาคตํ	การเสด็จมาดี
ชน	แห่งปวงชน	สนฺदान	ในกระแสจิต
ตม	ความมีดี (โมหะ)	สนฺदान	หมู่
เกทีโน	ผู้ทรงทำลาย	ธมฺม	คือพระธรรม
อุชฺชลนฺต	อันสว่างไสวอยู่	รุจิโน	ผู้มีพระรัศมี
มุนินฺท	คือพระจอมมุนี	โอทาท	อันแผดแผ่
โรจิโน	แต่ดวงจันทร์ที่มีรัศมี		

ปัญจมีวิภัตยันตบท บทที่มีปัญจมีวิภัตติอยู่สุดท้าย

ปัญจมีวิภัตติ มีอรรถ ๙ อย่าง

๑. อปาทานะ เขตเป็นที่ตั้งของกิริยาที่ประกอบด้วยธาตุอรรถว่า ออก, ตก, ลง, เรียนเอา เป็นต้น
๒. ภัยเหตุวาทิ ที่ตั้งของเหตุแห่งความกลัว เป็นต้น
๓. ธาตุโยคะ ที่ประกอบด้วยธาตุอรรถว่า พ่ายแพ้ เป็นต้น
๔. นามโยคะ ที่ประกอบด้วยนาม
๕. อุปสัคโยคะ ที่ประกอบด้วยอุปสัค
๖. นิปาดโยคะ ที่ประกอบด้วยนิปาด
๗. เหตุวัตตะ ในอรรถเหตุ
๘. รักขณัตตะ ที่ประกอบด้วยธาตุอรรถว่า รักษา ห้าม หลีกเว้น
๙. ทูราทิโยคะ ที่ประกอบด้วยศัพท์อรรถว่า ห่างไกล เป็นต้น

๑. ปัญจมีวิภัตติในอรรถอปาทานะ (แต่, จาก, กว่า)

อปาทานะ คือ เขตที่ควรหลีกออกไป ลงปัญจมีวิภัตติในเขตนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สามเณรา กุโธ อเปนฺติ.
๒. สามเณรา คามา อเปนฺติ.
๓. ราชา กุโธ นิคฺคโต.
๔. ราชา นครา นิคฺคโต
๕. ทารโก กุโธ ปตติ.
๖. ทารโก รุกฺษา ปตติ.
๗. ปุริโส กุโธ โอรฺหติ.

๘. ปุริโส เคหา โอรุหติ.
 ๙. ปพพตา โอตรนุติ วนจรา.
 ๑๐. ลิสสุสา กุโตะ ลิปุเป อุกคณหฺนติ.
 ลิสสุสา อางริยโต ลิปุเป อุกคณหฺนติ.
 ๑๑. สามณฺเวยรา กุโตะ อุปชฺฌายํ คณฺหฺนติ.
 สามณฺเวยรา อุปชฺฌายมฺหา อุปชฺฌายํ คณฺหฺนติ.
 ๑๒. อุปชฺฌายา ลิกุขํ คณฺหาติ.
 ๑๓. อางริยโต โอวาทํ สฺสุณาติ.
 ๑๔. มาถุรา ปาฏฺฐลิปฺตุตเทหิ อภิรฺฐปา.
 ๑๕. อภิตฺถเรถ กลฺยาณํ ปาปา จิตฺตํ นิวารเย
 ทนฺธณฺหิ กโรโต ปุณฺณํ ปาปสฺสมี รมตี มโน.
 (ขุ.ธ.ปาป.จฺเจกสสาฎก. ๒๕/๑๑๖)

ศัพท์ควรรู้

อเปนฺติ	หลีกออกไป	กุโตะ	จากที่ไหน
นิกคโต	ออกไปแล้ว	นครา	จากเมือง
ปตติ	ตก, หล่น, ล่วง	โอรุหติ	ลง
โอตรนุติ	ลง, เดินลง	ภายติ	กลัว
ปพพตา	จากภูเขา	วนจรา	พรานป่า
อุคคณหฺนติ	เรียนเอา	คณฺหฺนติ	ถือเอา
ปราเซนฺติ	แพ้, พ่ายแพ้	ปภวนฺติ	เริ่มต้น
อุคคณฺเหยฺย	ควรเรียนเอา	ทิวเส ทิวเส	ทุก ๆ วัน
วลาหกา	จากก้อนเมฆ	วิชฺโชตเต	ย่อมแลบ
วิชฺชู	สายฟ้า	มาถุรา	ชาวเมืองมถุรา
อภิรฺฐปา	หน้าดาบ	ปาฏฺฐลิปฺตุตเทหิ	กว่าชาวเมืองปาฏฐลิปตุตร

๒. ปัญจมีวิภัตติในอรรถกถาเหตวาทิ (แต่, จาก)

กถาเหตวาทิ คือ เหตุของสิ่งที้นากลัวเป็นต้น ลงปัญจมีวิภัตติใน คัพท์ทีเป็นเหตุแห่งความนากลัวนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โจรา ภยั ชายติ.
 ๒. มนุสสา เกหิ ภาณนติ
 ๓. มนุสสา โจเรหิ ภาณนติ.
 ๔. กณณาโย เกหิ อุตตสนนติ.
 ๕. กณณาโย พาเลหิ อุตตสนนติ.
 ๖. ตณฺหาเย ชายตี โสโก ตณฺหาเย ชายตี ภยั
ตณฺหาเย วิปฺปมุตตสฺส นตฺถิ โสโก กุโตะ ภยั.
- (ขุ.ธ.ปิย.อณฺวตฺร. ๒๕/๒๑๖)

ศัพท์ควรรู้

เกหิ	จากไหน, จากใคร	โจรา	จากโจร
ภยั	ภัย	ชายติ	ย่อมเกิด
ตณฺหาเย	จากตัณหา	ปาปโต	จากบาป
อุตตสฺส	สะดุ้งกลัว, หวาดกลัว	ภาณนติ	กลัว

๓. ปัญจมีวิภัตติในอรรถกถาธาตุโยคะ (แต่, จาก)

ธาตุโยคะ คือ ในทีประกอบด้วยกิริยาพิเศษ ลงปัญจมีวิภัตติใน คัพท์ทีใกล้ธาตุพิเศษนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ติตฺถิยา กุโตะ ปราเชนฺติ. ติตฺถิยา พุทฺธสฺมา ปราเชนฺติ.
๒. หิมวตา ปภวนฺติ ปญฺจ มหานทีโย.

๓. ยสุมา โส ชายเต คินิ.
 ๔. อรุสุมา ชาโต ปุตโต.
 ๕. อสุรา สกุกเทวราชาโต ปราเชนติ.
 ๖. ทิวเส ทิวเส ลิสโส อาจริยมหา เอกปาทำ ลิปุปิ อุกคณเหยย.
 ๗. เจ้าพระยามหานที ปิง วัง ยม น่าน จาติ จตุหิ นทีหิ ปภาวติ.
 ๘. วลาหกา วิชูโชตเต วิชูชู.
 ๙. กามโต ชายตี โสโก กามโต ชายตี ภัย
 กามโต วิบุปมุตตสส นตถิ โสโก กุโต ภัย.
- (ขุ.ธ.ปย.อนิตถิกนธ. ๒๕/๒๑๕)

ศัพท์ควรรู้

อภยตติตติยา	อัญญเดียรถีย์	มหานทีโย	แม่น้ำใหญ่
โสโก	ความเศร้าโศก	คินิ	ไฟ

๔. ปัญจมีวิภัตติในที่ประกอบด้วยนาม (แต่, จาก)
 นามโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยค่านาม ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. นาณนตฺร ทุกฺขา สมฺโภติ.
๒. นาณนํ ทุกฺขา นีรฺุชฺฌติ.
๓. อุกฺยโต สฺุชาโต ปุตฺโต.
๔. อิตฺ ปริ.

ศัพท์ควรรู้

อภยตฺร	อื่น	สมฺโภติ	เกิด
อภยํ	อื่น	นีรฺุชฺฌติ	ดับ
อุกฺยโต	จาก ๒ ฝ่าย	สฺุชาโต	เกิดดีแล้ว

๕. ปัญจมีวิภัตติในที่ประกอบด้วยอุปสรรค (จาก)

อุปสรรคโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยอุปสรรค ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อปสาลาย อายนฺติ วาณิชา.
๒. ปริปพฺพตา เทโว วสุสฺติ.
๓. อาปพฺพตา เขตฺตํ.
๔. อาพฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺรหฺมคฺคจฺจติ.

ศัพท์ควรรู้

อปสาลาย	เว้นจากศาลา	อายนฺติ	เดินมา
วาณิชา	พ่อค้าทั้งหลาย	ปริปพฺพตา	รอบ ๆ ภูเขา
เทโว	ฝน	วสุสฺติ	ตก
อาปพฺพตา	จรดภูเขา, ถึงภูเขา	เขตฺตํ	นา
สทฺโท	ชื่อเสียง	อพฺรหฺมคฺคจฺจติ	ฟังขึ้นไป

๖. ปัญจมีวิภัตติในที่ประกอบด้วยนิบาต (แต่, จาก)

นิบาตโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยนิบาต ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ริเต สทฺธมฺมา กุโตะ สฺขํ ลภฺติ.
๒. เต ภิกฺขุ นานา กุลา ปพฺพชิตา.
๓. วินา สทฺธมฺมา นตฺถญฺโณ, โภจิ นาโถ โลเก วิชฺชติ.
๔. ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺรหฺมคฺคจฺจติ.

ศัพท์ควรรู้

ริเต, วินา	เว้น	สทฺธมฺมา	จากพระสังฆธรรม
------------	------	----------	----------------

ลกติ	จะได้	นานา กุลา	จากตระกูลต่าง ๆ
ปพฺพชิตา	บวชแล้ว	นตฺถโย	นตฺถิ + อยโย
อโย	ธรรมอื่น	นตฺถิ	ย่อมไม่มี
นาโ	ที่พึง	วิชฺชติ	ย่อมมี
สทฺโท	เกียรติศัพท์	อพฺภุคฺคจฺจติ	ย่อมพึงไป
ยาว พุรฺหมโลกา	เพียงใดแต่พรหมโลก	ตั้งแต่พรหมโลก	

๗. ปัญญาวิวัฏฏ์ในอรรถเหตุ (เพราะ เพราะเหตุ)

เหตุวิตละ คือ ในที่ประกอบด้วยอรรถเหตุ ก็ลงปัญญาวิวัฏฏ์ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. กสฺมา นฺ ตุมฺหํ ทหฺรา น มียเร.
๒. ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พุราหฺมณ.
๓. ตสฺมาติห ภิกฺขเว เอวํ ลิกฺขิตพฺพํ.
๔. ยสฺมา การณา, ตสฺมา การณา.

ศัพท์ควรรู้

กสฺมา	เพราะอะไร	ทหฺรา	คนหนุ่มสาว
ตสฺมา	เพราะฉะนั้น	ลิกฺขิตพฺพํ	ควรศึกษา
ยสฺมา การณา	เพราะเหตุใด	ตสฺมา การณา	เพราะเหตุนั้น

๘. ปัญญาวิวัฏฏ์ในอรรถรักษณะ (จาก)

รักษณะ คือ ศัพท์ระวาง ควรเว้น ก็ลงปัญญาวิวัฏฏ์ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สาธุชนฺ กุโ ต วิรเมยฺย.
๒. สาธุชนฺ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา วิรเมยฺย.

๓. วิวิตโต ปาปกา ฌมมา.
๔. วิวิจจ อกฺุสเลหิ ฌมฺเมหิ.
๕. ปาปา จิตฺตํ นิวารเย.

ศัพท์ควรรู้

สาธุชน	สาธุชน, คนดี	วิรเมยฺย	ควรเว้น
วิวิตโต	สั่ง, สงบ	วิวิจจ	สั่งแล้ว
ปาปา	จากบาป	นิวารเย	ควรห้าม

๙. ปัญจมีวิภัตติในอรรถทุราทีโยคะ (แต่, จาก)

ทุราทีโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แปลว่า “ไกล ไกล”
เป็นต้น ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. กิวฺทฺุโร อิตฺโต นพการคาโม.
๒. อทฺุทส ทฺุโรโตว อาคจฺจนฺตํ.
๓. สิปปาคาโร คามโต กิวฺทฺุโร.
๔. สิปปาคาโร คามโต ติโยชนทฺุโร.
๕. คาโม นครโต กิวฺทฺุโร.
๖. คาโม นครโต โยชนํ ทฺุโร.
๗. อาสนฺุโน นฺุ อาวฺุโส คาโม นครโต.
๘. น อาสนฺุโน ฆนฺุเต นครโต คาโม, คาวฺุตฺุํ ทฺุโร.
๙. นภยจ ทฺุเร ปถวี จ ทฺุเร
ปาริํ สมฺุทฺุทฺุสฺส ตทาหุ ทฺุเร
ตโต หเว ทฺุรฺุตรํ วทฺุนฺุติ
สฺตณฺุจ ฌมฺุโม อสฺตณฺุจ ราชา. (ขุ.ชา. ๒๘/๔๑๔)

ศัพท์ควรรู้

กิวทูโร	ไกลเพียงไร	อิโต	จากที่นี่
นพการคาโม	หมู่บ้านช่างสาน	อททส	เห็นแล้ว
ลิปุคาโร	โรงเรียน	อาสนุนโน	ใกล้
ติโยชนทูโร	ไกล ๓ โยชน์	คาวุตติ	หนึ่งคาวุต (๔ กม.)
โยชนั	หนึ่งโยชน์ (๑๖ กม.)	นภั	ท้องฟ้า
ปถวี	แผ่นดิน	ปารั	ฝั่งนอก
ทูรตริ	ไกลกว่า	วทนุติ	ยอมกล่าว
สตี	ของสัปปบุรุษ	อสตี	ของอัสัปปบุรุษ

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน มา จากไหน, ข้าพเจ้า มา จากเมืองหลวง
๒. ท่านมาจากเมืองหลวง โดยอะไร,
ข้าพเจ้ามาจากเมืองหลวง โดยรถไฟ
๓. ข้าพเจ้าออกไปจากหมู่บ้านพร้อมกับเพื่อน ๓ คน
๔. เด็กชายคนหนึ่ง ตก จากกิ่ง ของต้นไม้ ในป่า
๕. บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมกล่าว จากบาปอกุศลธรรม
๖. ส่วนคนพาลทั้งหลาย ย่อมไม่สะดุ้งกลัว จากบาปอกุศลธรรม
๗. ท่านเรียนเอาศิลปะจากใคร,
ข้าพเจ้าเรียนเอาศิลปะจากพระอาจารย์มูทิตะ
๘. สามเณรทั้งหลาย รับเอาสิกขาบท ๑๐ ประการ จากพระอุปัชฌาย์
๙. หมู่บ้านของท่าน ไกลจากโรงเรียนเท่าไร,
ไกลประมาณ ๓ โยชน์
๑๐. จังหวัดเชียงใหม่ ไกลจากกรุงเทพฯ เท่าไร,
ไกลประมาณ ๗๐๐ กิโลเมตร (๔๔ โยชน์)

ฉันทวิภคยัตถ

บทที่มีฉันทวิภคยัตถอยู่สุดท้าย

ฉันทวิภคยัตถ มีอรรถ ๖ อย่าง (ย่อ ๖ พิศดาร ๑๖)

๑. สัมพันธะ	มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับบทอื่น ๑๑ ฐานะ
ก. สามีสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับโดยความเป็นเจ้าของ
ข. ภัณฑสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของ
ค. สมิปสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่ใกล้
ฆ. สมุหสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยรวมกันเป็นกอง
ง. อวยวสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่ง
จ. วิการสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป
ฉ. การิยสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยเป็นผลของกิริยา
ช. อวัตถาสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่
ฌ. ชาติสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยชาติ
ณ. คุณสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยเป็นคุณ
ฎ. กุริยาสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับกิริยานาม เป็นต้น
๒. ทูตียัตถะ	อรรถทูตียาวิภคยัตถ
๓. ตตียัตถะ	อรรถตตียาวิภคยัตถ
๔. ปัญจมยัตถะ	อรรถปัญจมีวิภคยัตถ
๕. สัตตมยัตถะ	อรรถสัตตมีวิภคยัตถ
๖. อนาทรัตถะ	อรรถอนาทร

๑. ฉันทวิภคยัตถในอรรถสัมพันธะ ๑๑ (แห่ง, ของ)

สัมพันธะ คือ ในศัพท์ความเกี่ยวข้องโดยความเป็นเจ้าของเป็นต้น
ก็ลงฉันทวิภคยัตถได้

แปลบาลีเป็นไทย

- ก. เทวานมินฺโท, มิคานํ ราชา, รมฺโง ปุริโส, เสฏฺฐิโน ฌนํ
- ข. ปหฺตุํ เม ฌนํ สกฺก, เอกสฺส ปฏฺวิโร (ภาโค),
ภิกฺขุสฺส ปตฺตจิวฺรํ.
- ค. อมฺพวนสฺส อวิทฺุเร, นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก.
- ฆ. สุวณฺณสฺส ราถิ, ภิกฺขุณฺํ สมฺมูโห.
- ง. มนุสฺสสฺเสว เต สีสํ, รุกฺขสฺส สาชา.
- จ. สุวณฺณสฺส วิกิตฺติ, ภฺภูจฺฉณฺณานํ สตฺต.
- ฉ. ยวสฺส องฺกุโร, เมฆสฺส สทฺโท, ปุตุตาปี ตสฺส พหฺโว.
- ช. ขนฺธานํ ปาตุภาโว, ขนฺธานํ ชรา, ขนฺธานํ เกโท.
- ฌ. มนุสฺสสฺส ภาโว, มนุสฺसानํ ชาติ.
- ณ. สุวณฺณสฺส วณฺโณ, พุทฺธสฺส คุณฺไมโส, ปุปุณฺณํ คนฺโธ,
ผลานํ รโส.
- ฏ. ปาทสฺส อุกฺชิปนํ, หตฺถสฺส สมินฺชนํ, ปาทสฺส ปสฺสารณํ.
๑. อิทํ กสฺส สนฺตกํ. อิทํ มม สนฺตกํ.
๒. อิทํ กสฺส วตฺถํ. อิทํ มม วตฺถํ.
๓. อิทํ กสฺส เคหํ. อิทํ มม เคหํ.
๔. อयํ กสฺส ปตุโต. อयํ เม ปตุโต
๕. อยํ กสฺส ปตุโต. อยํ เม ปตุโต.
๖. อยํ กสฺส ธีตา. อยํ เม ธีตา.
๗. อิทํ กสฺส จิวฺรํ. อิทํ เม จิวฺรํ.
๘. อิทํ นฺุ ตว สนฺตกํ. นยิทํ มม สนฺตกํ, ทารกสฺส สนฺตกํ.
๙. อิมานิ นฺุ ตุมฺหากํ ปณฺณานิ.
อาม ภนฺเต, อิมานิ อมฺหากํ ปณฺณานิ.
๑๐. อิทํ อัจริยสฺส วา ลิสฺसानํ วา เลขิกํ.

อาจารย์สุส ภาณุเต.

๑๑. อมหากัม คามโ ทิปุปาครโต อวิทุเร โหติ.

๑๒. อาจารย์ยานัม โอวาโท อมหากัม ปโยชนัม ททาติ.

ศัพท์ความรู้

เทวานัม	แห่งเทวดา ท.	มิกานัม	แห่งเนื้อ ท.
รณโถ	ของพระราชา	ปหุตัม	เพียงพอ
ปฎิวีโส	ส่วน	อมพวนสุส	แห่งป้ามะม่วง
ราลี	กอง	สมุโ	หมู่
สาชา	กิ่ง	วิกติ	แปรรูป, รูปพรรณ
ภฏจถณณานัม	แห่งแบ่งธัญพืช	ยวสุส	ของข้าวยว (เหนียว)
องกุโร	หน่อ	ปาตุภาโว	มีปรากฏ
ชรา	ความแก่	เกโท	ความแตกสลาย
คุณโฆโส	เสียงประกาศคุณ	บุปฺพณานัม	ของดอกไม้ทั้งหลาย
คนโธ	กลืน	อุกฺชิปนัม	การยกขึ้น, การย่าง
สมินฺชนัม	การคู้เข้า	ปฺสารณัม	การเหยียดออก
อิทํ	นี้, สิ่งนี้, วัตถุนี้ (ที่เป็นนปุงสกลิงค์ เอก.)		
อิมานิ	เหล่านี้, สิ่งเหล่านี้, วัตถุเหล่านี้ (ที่เป็นนปุงสกลิงค์ พหู.)		
อยัม	นี้, ชายนี้, หญิงนี้ (ที่เป็นปุงลึงค์และอิตถิลิงค์ เอก.)		
อิเม	นี้, เหล่านี้, (ที่เป็นปุงลึงค์และอิตถิลิงค์ พหู.)		
สฺนุดกัม	ทรัพย์, สิ่งของของตน	กสฺส	ของใคร
เม, มม	ของข้าพเจ้า	อมฺหากัม	ของพวกข้าพเจ้า
เต, ตว	ของท่าน	ตฺมฺหากัม	ของพวกท่าน
บุตฺโต	บุตร, ลูกชาย	ธิดา	ธิดา, ลูกสาว
วตถัม	ผ้า, เสื้อผ้า	เคหํ, ชฺวรํ	บ้าน, เรือน
ปตฺโต	บาตร, จาน, ชาม	จีวรํ	ผ้าจีวร

นุ	หรือ, หรือไม่	วา	หรือ หรือว่า
ปณฺณานิ	หนังสือ	เลขิกํ	ปากกา, เครื่องเขียน
สิปฺปาคารโต	จากโรงเรียน	โหวาโท	โหวาท, คำสอน
ปิโยชนํ	ประโยชน์	ททาทิ	ให้
คาโม	หมู่บ้าน	ชนปโท	ตำบล, ชนบท
นิคโม	อำเภอ, เขต	นครํ	เมือง, จังหวัด
ปะเทโส	ประเทศ, สถานที่	รฏฺจํ	รัฐ, แคว้น

แปลไทยเป็นบาลี

๑. นี้ ทรัพย์ ของใคร,
 นี้ ทรัพย์ของพวกเรา.
๒. ทรัพย์เหล่านี้ ของใคร,
 ทรัพย์เหล่านี้ ของนักเรียน.
๓. เงินทั้งหมดนี้ ของท่านหรือ,
 เงินทั้งหมดนี้ มิใช่ของข้าพเจ้า เป็นของคุณสุมนา.
๔. หนังสือเล่มนี้ ของอาจารย์ หรือของเธอ,
 หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่ของอาจารย์ ไม่ใช่ของดิฉัน.
๕. หมู่บ้านของท่าน มีอยู่ ที่ไหน,
 หมู่บ้านของข้าพเจ้า มีอยู่ที่เขตพระนคร.

๒. ฉันทวิภักตติในอรรถกถา (ซึ่ง)

ฉันทวิภักตติ คือ ลงฉันทวิภักตติในอรรถกถาวิภักตติก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สหสา กมุสสุส กตฺตาโร.
๒. อมตสุส ทาตา.
๓. ภินฺนานิ สนฺธาตา.

๔. กมฺมสฺส การโก นตฺถิ.

๕. วิปากสฺส จ เวทโก.

๖. สุขํ ยาว ชรา สीलํ สุขา สทุธา ปติญฺจिता
สุขโข ปญญาปติลาโก ปาปานํ อกรณํ สุขํ.

(ขุ.ธ.ตณฺหา.มาร. ๒๕/๓๓๓)

ศัพท์ควรรู้

สหสา	โดยเร็ว	กมฺมสฺส	ซึ่งงาน
กตฺตาโร	ผู้ทำ	อมตสฺส	ซึ่งอมตธรรม
ทาทา	ผู้ให้	ภินฺนानํ	ซึ่งผู้แตกแยก
สนฺธาตา	ผู้สมาน	การโก	ผู้ทำ
วิปากสฺส	ซึ่งวิปาก	เวทโก	ผู้สววย
ปาปานํ	ซึ่งบาป	อกรณํ	การไม่ทำ

๓. ฉันทวิธีวิภัติในอรรถตติยา (ด้วย, โดย)

ฉันทวิธีอรรถตติยา คือ ลงฉันทวิธีวิภัติในอรรถตติยาวิภัติก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ปฺุปฺผลสฺส พุทฺธํ ยชฺติ.

๒. สมตฺสฺส อคฺคิ ชุโหติ.

๓. ปตฺตํ โอทนสฺส ปุเรตฺวา.

๔. อิมเมว กายํ ปุริํ นานปฺปการสฺส อสุจฺจโน ปจฺจเวกฺขติ.

๕. มาวมณฺเณถ ปาปสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ

อุทพินฺนุทฺติปาเตน อุทกฺกมุโหปี ปูริติ

ปูริติ พาโล ปาปสฺส โลกํ โลกปี อาจินํ.

(ขุ.ธ.ปาป.อสณฺต. ๒๕/๑๒๑)

ศัพท์ควรรู้

บุปผสฺส	ด้วยดอกไม้	ยชติ	บูชา
ฆตสฺส	ด้วยน้ำมัน, เปรียง	ซูโหติ	บูชา
โหนสฺส	ด้วยข้าว	ปุเรตฺวา	ให้เต็ม
อสุจิโน	ด้วยของไม่สะอาด	ปัจจุเวกฺขติ	พิจารณาเห็น
ปุรติ	เต็ม	ปาปสฺส	ด้วยบาป
มววมญฺเณถ	อย่าดูหมิ่น	อุทฺทินฺนุ	หยดน้ำ
อุทฺทุมฺโภ	หม้อน้ำ	อาจันฺ	เพิ่ม, สั่งสม

๔. ฉันทวิภักตีในอรรถปัญญาณี (เพราะ, จาก)

ฉันทวิภักตีในอรรถปัญญาณี คือ ลงฉันทวิภักตีในอรรถปัญญาณีวิภักตีก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อสุสฺวนตา ฆมฺมสฺส ปรีหายนฺติ.
๒. กิ นุ โข อหิํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ.
๓. สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส.
๔. สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโน.
๕. ภีโต จตฺนุนํ อาสีวีสานํ.
๖. อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หนฺนฺย น ฆาตเย.

(ขุ.ธ.ทณฺท.ฉพฺพคฺคิย. ๒๕/๑๒๙)

ศัพท์ควรรู้

อสุสฺวนตา	เพราะไม่ตั้งใจฟัง	ฆมฺมสฺส	จากธรรม
ปรีหายนฺติ	เสื่อม	สุขสฺส	จากความสุข
ภายามิ	กลัว	ตสนฺติ	สะดุ้งกลัว
ทณฺทสฺส	จากการลงโทษ	มจฺจุโน	จากความตาย
ภีโต	กลัว	อาสีวีสานํ	จากสัตว์มีพิษร้าย

๕. ฉันทวิธีภักตติในอรรถสัตตมมี (ใน)

ฉันทวิธีอรรถสัตตมมี คือ ลงฉันทวิธีภักตติในอรรถสัตตมมีวิภักตติก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สนฺติ หิ ฆนฺเต อุพารา ยกฺขา ภควโต ปสนฺนา.
๒. กุสลโ ติวํ รตฺสฺส อญฺคปจฺจกานํ.
๓. กุสลโ มคฺคสฺส.
๔. ทิวสฺสฺส ติกฺขตฺตํ.
๕. มาสฺสฺส ทฺวิกฺขตฺตํ.
๖. กุสลา นจฺจคิตฺตสฺส ลิกฺขิตา จาตุรฺติโย.

(ขุ.ชา. ๒๘/๙๔)

ศัพท์ควรรู้

กุสลา	ฉลาด	นจจคิตตสฺส	ในการพิจารณา
ลิกฺขิตา	ผู้ศึกษาแล้ว	จาตุรฺติโย	หญิง ๔ คน
อญฺคปจฺจกานํ	ในอะไหล่, ชิ้นส่วน	มคฺคสฺส	ในหนทาง
ภควโต	ในพระพุทธเจ้า	ปสนฺนา	เลื่อมใส
ทิวสฺสฺส	ใน ๑ วัน	ติกฺขตฺตํ	๓ ครั้ง
มาสฺสฺส	ใน ๑ เดือน	ทฺวิกฺขตฺตํ	๒ ครั้ง

๖. ฉันทวิธีภักตติในอรรถอนาทระ (เมื่อ)

อนาทระ คือ ความไม่อาทรห่วงใย ลงฉันทวิธีภักตติในอรรถอนาทระ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โรทฺหนฺตานํ ปุตฺตฺตานํ โส อิลิปพฺพชฺชํ ปพฺพชฺ.
๒. อจฺจริยสฺส โหวทฺหนฺตสฺส ลิสฺสา นิทฺทายีสุ.
๓. ภิกฺขุณฺํ ปริตฺตํ สชฺฌายมฺมานํ คาโว วชฺโต นิคฺคตา.

ศัพท์ควรรู้

โรทนต์น	ร้องให้อยู่	ปุตตน	เมื่อบุตร ท.
อิสิปพพชซี	บวชเป็นฤษี	ปพพช	บวชแล้ว
อาจริยสส	เมื่ออาจารย์	โหวทนต์สส	สอนอยู่
นิตทหายีส	หลับแล้ว	ภิกขุณ	เมื่อภิกษุ ท.
ปริตต	ซึ่งปริตต์	สชฌายมณน	สวดอยู่
คาโว	โคทั้งหลาย	วชโต	จากคอก

จตุตถิ กับ ฉัฏฐิ

จตุตถิวิภัตติแปลว่า “เพื่อ” และฉัฏฐิวิภัตติแปลว่า “ของ”

แปลบาลีเป็นไทย

๑. พุทโธ เกสํ อตถาย โลกเก อุปฺปชฺชติ.
๒. พุทโธ สตตณํ อตถาย โลกเก อุปฺปชฺชติ.
๓. ภควา เกสํ หิตาย สุขาย ฌมมํ เทเสติ.
๔. ภควา เทวมนุสฺสณํ หิตาย สุขาย ฌมมํ เทเสติ.
๕. ตวํ กิमतถาย อิทํ จานํ อาคจฺฉติ.
๖. อหํ ลิปฺปํ อุกฺคหนตถาย อาจริยสส สนฺติกํ อาคจฺฉามิ.
๗. อิทํ ภตตํ เกสํ หิตาย ภวติ.
๘. ภิกขุ ปิณฺฑทาย คหปติสฺส คามํ อุปคจฺฉติ.
๙. อหํ อตตโน หิตาย สุขาย ภตตํ ภุญฺชามิ.
๑๐. มยํ อตตโน อตตโน สรีรํ น มณฺฑณาย น วิภุสฺสณาย
ภตตํ ภุญฺชาม.
๑๑. อิมานิ ภตตานิ คามิกานํ หิตาย น สนฺติ,
อาคนฺตูกานํ ปน สนฺติ.

๑๒. โส ปุคฺคโล อตฺตโน หิตาย กมฺมन्दํ น กโรติ,
ปเคว ปเรสํ หิตาย.

ศัพท์ควรรู้

อดตาย	เพื่อประโยชน์	หิตาย	เพื่อเกื้อกูล
สุชาย	เพื่อความสุข	อุปฺปชฺชติ	อุปตั้งขึ้น, เกิดขึ้น
เทเสติ	แสดง	กิมตฺถาย	เพื่อประโยชน์อะไร
อุคฺคหนตฺถาย	เพื่อเรียนเอา	สนฺติกํ	สู่สำนัก
ปิณฺฑาย	เพื่อบิณฑบาต	คหปติสฺส	ของคฤหบดี
อุปคจฺจติ	เข้าไป	อตฺตโน	ของตน
สรีริ	สรีระ, ร่างกาย	มณฺฑณาย	เพื่อประดับ
วิภูสฺนายน	เพื่อตกแต่ง	ภุชฺชติ	กิน, บริโภค
คามิกานํ	ของเจ้าบ้าน	อาคณฺตุกานํ	ของอาคันตุกะ
สนฺติ	มีอยู่	กมฺมन्दํ	การงาน
ปเคว	จะป่วยกล่าวไปทำไม		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่านมา เพื่อประโยชน์ของใคร
๒. ข้าพเจ้ามา เพื่อประโยชน์ของตนด้วย ของพระศาสนาด้วย
๓. ท่านหุงข้าวไว้ เพื่อประโยชน์ของคนเหล่าไหน
๔. ข้าพเจ้าหุงข้าวไว้ เพื่อประโยชน์ของพวกท่าน
๕. วัดแห่งนี้ เขาสร้างไว้ เพื่อประโยชน์ของใคร
๖. วัดแห่งนี้ เขาสร้างไว้ เพื่อประโยชน์ของภิกษุด้วย
ของอุบาสกและอุบาสิกาด้วย
๗. การเรียนบาลีนี้ เพื่อประโยชน์ของเราในวันนี้และวันหน้า
๘. พวกเราพากันทำกุศล เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของ
ตนด้วย ของเพื่อนพรหมจรรย์ด้วย

สัตตมิมิวักตยันตบพ

บพที่มีสัตตมิมิวักตติอยู่สุดท้าย

สัตตมิมิวักตติ มีอรรถ ๑๑ อย่าง (ย่อ ๑๑ พิสดาร ๑๔)

๑. โอกาส อาธาร หรือ อธิกรณ ที่ตั้งของกิริยา
 - ก. พยาปิก ที่ตั้งซึ่งมีชิมซาบอยู่ทุกส่วนหรือบางส่วน
 - ข. โอปลิเลสิก ที่ตั้งซึ่งมีวางซ้อนอยู่ข้างบนหรือเข้าไปติดอยู่
 - ค. สามีปิก ที่ตั้งซึ่งมีอยู่ในที่ใกล้
 - ฆ. เวสยิก ที่ตั้งซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่เนื่องนิตย์
๒. สามิสฺสุรธาทีโยค ในที่ประกอบด้วย สามี อิศฺสุร ศัพท์เป็นต้น
๓. นิหุธารณ ยกออกจากกลุ่ม
๔. อนาทร ไม่เอื้ออาทร
๕. กมฺมตฺถ อรรถกัมมะ
๖. กรณตฺถ อรรถกรณะ
๗. นิमितฺตตฺถ อรรถเหตุ
๘. สมฺปทานตฺถ อรรถสัมปทานะ
๙. ปญฺจมฺยตฺถ อรรถปัญจมิมิวักตติ
๑๐. กาล ในกาลเวลา
๑๑. ภาวลกฺขณ ลักษณะที่เกื้อกูลต่อความเป็นไป เป็นต้น

๑. สัตตมิมิวักตติในอรรถโอกาสะ ๔ (ใน ไกล์ ที่ เหนือ บน)

โอกาสะ คือ สถานที่และกาลเวลา ลงสัตตมิมิวักตติในศัพท์ที่มีอรรถเป็นสถานที่และกาลเวลานั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ตีเลสุ เตลํ อตฺถิ.

๒. ซีเรสุ ชลํ อตุถิ.
๓. ทธิมุหิ สบปิ โหติ.
๔. อาสเน นิลินโน สโฆ.
๕. ถาลิยํ โอทนํ ปจติ.
๖. สมเวสุ อุกํ อตุถิ.
๗. ทูเร จิโต. สมิเป จิโต.
๘. คงคายํ โฆโส (วโซ) วสติ.
๙. ภควา สาวตถิยํ วิหริติ เขตวเน อนาถปิณฑิกสุส อาราเม.
๑๐. อากาเส สกุนา ปกขนุทติ.
๑๑. ภูมีสุ มนุสสา จรณติ.
๑๒. ชเลสสุ มจจนา จรณติ.
๑๓. ปาเทสุ ปติโต ทณโท.
๑๔. ปาปสุมี รมติ มโน.
๑๕. ปสนโน พุทธสาสเน.
๑๖. วินเย นิปุโณ ภิกขุ.
๑๗. ปณชิตา พุทธ ปสีทนติ.
๑๘. พาลา ติตถิเยสุ ปสีทนติ.
๑๙. ทารกา คพเภา สยนติ.
๒๐. มหุลลกา สมเร นิสีทนติ.
๒๑. พาโล ปาปสุมี รมติ.
๒๒. ปณชิตโต กุสเลสสุ รมติ.
๒๓. ติเลสสุ เตลํ ติฏฐติ.
๒๔. อุกขลियํ ภาตตํ ติฏฐติ.
๒๕. คามิกา เคเหเสวว นิสีทนติ วา ติฏฐนติ วา สยนติ วา.
๒๖. สาธุชานา ปณจสุ สีเลสสุ ติฏฐนติ.

๒๗. ปณฺฑิตฺเตสุ วา พาลेषु วา วิจาร์ณา ภวนฺติ, ปณฺฑิตฺเตสุ.
 ๒๘. ปกฺขี อนฺตลิกฺเข ปกฺขนฺทติ.
 ๒๙. มจฺฉา วาริยํ คจฺฉติ.

ศัพท์ควรรู้

ติเลสุ	ในเมล็ดงา ท.	เตลํ	น้ำมันงา
ซีเรสุ	ในนมสด ท.	ชลํ	น้ำ
ทธิมฺหิ	ในนมส้ม	สฺปิ	เนยใส
นิสินฺโน	นั่งแล้ว	ถาลิยํ	ในหม้อข้าว
ฆณฺเฑสุ	ในหม้อน้ำ	โฆโส	คอกปลูสัตว์
วิหฺรติ	ประทับอยู่	อาราเม	ในวัด, ในอาราม
อากาเส	บนท้องฟ้า	สฺกฺณา	นกทั้งหลาย
ปกฺขนฺทฺทติ	บินไป, แล่นไป	ภฺมีสุ	บนแผ่นดิน
มจฺฉา	ปลา ท.	ปาเทสุ	ที่เท้า ท.
ปติโต	ตกลง	ทณฺโฑ	ท่อนไม้, ไม้เท้า
นิปฺโปณ	ฉลาด, ชำนาญ	ปสีทฺทติ	เลื่อมใส
คพฺเภา	ในห้อง	สยฺนฺติ	นอน
ฆเร	ในบ้าน	นิสีทฺทติ	นั่ง
รมติ	ยินดี	ติฏฺจติ	ตั้งอยู่
อุกฺขลิยํ	ในหม้อ	คามิกา	ชาวบ้าน
วิจาร์ณา	ปัญญาพิจารณา	ปกฺขี	นก, ลัทธิปีก
อนฺตลิกฺเข	บนท้องฟ้า	วาริยํ	ในน้ำ

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ในอดีตกาล มนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้มีศีล มีธรรม และมีปัญญา

๒. ในปัจจุบัน มนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ไม่มีศีล ไม่มีธรรม และไม่มีปัญญา
๓. ผู้มีปัญญามาก ย่อมยินดีในทาน ในศีล และในภาวนา
๔. ส่วนผู้มีปัญญาทราม ย่อมยินดีในบาปอกุศล
๕. ทำบุญไว้ในโลกนี้, ย่อมถึงสุคติในโลกหน้า
๖. พ่อครัวกำลังหุงข้าวในโรงครัว
๗. เวลาเข้าตู่ ภิกษุทั้งหลาย พวกมันไปสู่วีถอนหลังหนึ่งในหมู่บ้าน เพื่อบิณฑบาต
๘. ในที่นี้ มีบัณฑิตอยู่หรือไม่
๙. ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทั้งหลาย ในกาลทุกเมื่อ
๑๐. คนพาลไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม และในพระสงฆ์

๒. สัตตมวีริกัตติในอรรถสามิสสราทิโยคะ (ใน)

สามิสสราทิโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วย สามี และ อิศฺสร คัพพท์ เป็นต้น ลงสัตตมวีริกัตติในคัพพท์ที่เกี่ยวข้องกับ สามี และ อิศฺสร คัพพท์นั้น

แปลบาลีเป็นไทย

โคสุ สามี. โคสุ อิศฺสรโร. โคสุ อธิปติ. โคสุ ทายาทो.
 โคสุ สกฺขิ. โคสุ ปติฏฺฐ. โคสุ ปสฺสุโต. โคสุ กุสโล.

คัพพท์ควรรู้

โคสุ	ในโคทั้งหลาย	สามี	เจ้าของ
อิสฺสรโร	ผู้เป็นใหญ่	อธิปติ	ผู้ครอบครอง
ทายาทो	ผู้สืบทอด	สกฺขิ	ผู้ดูแล
ปติฏฺฐ	ผู้มีหน้าที่	ปสฺสุโต	ผู้เกิด
กุสโล	ผู้ฉลาด		

๓. สัตตมิมิวักตติในอรรถนิทธารณะ (บรรดา, ในบรรดา)

นิทธารณะ คือ การถอนสิ่งหนึ่งออกจากกลุ่ม ลงสัตตมิมิวักตติในศัพท์ที่เป็นกลุ่มนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. มนุสเสสุ ขตติโย สุรตโม.
๒. กณฺหา คาวิสุ สมฺปนฺนชীরตมา.
๓. อทฺธิเกสุ ชาวนฺโต สีฆตโม.
๔. อายสฺมา อานนฺโท อรหฺนฺเตสุ อญฺจตโร อโหสิ.

ศัพท์ควรรู้

มนุสเสสุ	บรรดามนุษย์	ขตติโย	กษัตริย์
สุรตโม	กล้าหาญที่สุด	กณฺหา	ตัวสีดำ
คาวิสุ	บรรดาแม่โค	สมฺปนฺนชীরตมา	มีน้ำนมสมบูรณ์ที่สุด
อทฺธิเกสุ	บรรดาผู้เดินทาง	ชาวนฺโต	ผู้วิ่งไป
สีฆตโม	เร็วที่สุด	อรหฺนฺเตสุ	ในบรรดาพระอรหันต์
อญฺจตโร	รูปหนึ่ง	อโหสิ	ได้เป็นแล้ว

๔. สัตตมิมิวักตติในอรรถอนาทระ (เมื่อ, ครั้นเมื่อ)

อนาทระ คือ ความไม่อาทรห้วงเวย ลงสัตตมิมิวักตติในอรรถอนาทระ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อกามเกสุ มาตาปิตฺตฺสุ รุทฺนฺเตสุ ปพฺพชฺิ.
๒. อาโกฏฺยนฺโต เต เนติ สีวิราชสฺส เปกฺขโต. (ขุ.ชา. ๒๘/๒๑๒๒)
๓. มจฺจุ คจฺจติ อาทาย เปกฺขมาเน มหาชเน.

ศัพท์ควรรู้

อกามเกสุ	ไม่ปรารถนา	มาตาปิตุสุ	เมื่อมารดาบิดา
รูนุทนต์	ร้องให้อยู่	ปพฺพชฺชิ	บวชแล้ว
อาโกภฺยณฺโถ	บอยตี้อยู่	เนติ	นำไป
สิวิราชสฺส	เมื่อพระเวสสันดร	เปกฺขโธ	ทอดพระเนตรอยู่
อาทาย	พาเอาแล้ว	เปกฺขมาเน	มองดูอยู่

๕. สัตตมิมิวักตติในอรรถกัมมะ (ซึ่ง)

สัตตมิมิวรรณกรรม คือ ลงสัตตมิมิวักตติในอรรถกรรมก็ได้
แปลบาลีเป็นไทย

๑. ภิกฺขุสฺส อภิวาเทนฺติ.
๒. มุฑฺธนิ จุมฺพิตฺวา.
๓. ปุริสสฺส พาหาสุ คเหตุวา.

ศัพท์ควรรู้

ภิกฺขุสฺส	ซึ่งภิกษุทั้งหลาย	อภิวาเทนฺติ	ไหว
มุฑฺธนิ	ซึ่งศิระษะ	จุมฺพิตฺวา	จุมแล้ว
พาหาสุ	ซึ่งแขนทั้งหลาย	คเหตุวา	จับแล้ว

๖. สัตตมิมิวักตติในอรรถกรณะ (ด้วย, โดย, ตาม)

สัตตมิมิวรรณกรณะ คือ ลงสัตตมิมิวักตติในอรรถกรณะก็ได้
แปลบาลีเป็นไทย

๑. หตฺถสฺส ปิณฺฑทาย จรณฺติ.
๒. ปตฺเตสฺส ปิณฺฑทาย จรณฺติ.
๓. ปเถสฺส คจฺจนฺติ.

๔. ตทหุ ปพพชิตโต สนโต ชาตียา สตุตวสสิโก
 โสปี มํ อนุสาเสยย สมปฏิจจามิ มตฺตเก.
 (สํ.สคาถ.อฎ. ๑/๑๑๐)

ศัพท์ควรรู้

หตฺเตสุ	ด้วยมือทั้งหลาย	ปิณฺฑทาย	เพื่อปิณฑบาต
ปตฺเตสุ	ด้วยบาตรทั้งหลาย	จรรนฺติ	จาริกไป
ปเถสุ	ตามทาง	อนุสาเสยย	พึงพร่ำสอน
สมปฏิจจามิ	จะรับไว้	มตฺตเก	ด้วยกระหม่อม

๗. สัตตมิมิวัดติในอรรถนิมิตตะ (เพราะ, ในเพราะ)

นิมิตตะ คือ อรรถเหตุ ลงสัตตมิมิวัดติในอรรถเหตุก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ทีปี จมฺเมสุ หณฺณเต.
๒. กุณฺชโร ทนฺเตสุ หณฺณเต.
๓. อนฺนตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี.
๔. สมฺปชานมฺสาวาทเ ปาจิตฺติยํ.

ศัพท์ควรรู้

ทีปี	เลื้อยเลื้อย	จมฺเมสุ	เพราะหนึ่ง
หณฺณเต	ถูกฆ่า	กุณฺชโร	ช้าง
ทนฺเตสุ	เพราะงา	อนฺนตฺเตสุ	เพียงเล็กน้อย
วชฺเชสุ	เพราะความผิด	ภยทสฺสาวี	ผู้มีปรกติเห็นภัย
สมฺปชาน	ทั้งที่รู้	มฺสาวาทเ	เพราะกล่าวเท็จ

๘. สัตตมวีริกัตติในอรรถสัมปทานะ (แต่, แก่)

สัตตมอรรถสัมปทานะ คือ ลงสัตตมวีริกัตติในอรรถสัมปทานะก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สัม เท ทินนํ มหปผลํ.
๒. สัม เท โคตมิ เทหิ.
๓. สัม เเต ทินฺเน อหญฺเจว ปุชฺชิตฺโต ภวิสฺสุทฺตมิม.
๔. ยา ปลาลมยํ มาลํ นาริ ทตฺวาน เจตฺติเย
อลตฺถ กถฺจนมยํ มาลํ โปชฺฌนฺคิกถฺจ สฺวา.

(นฺยาส. ๓๐๒)

ศัพท์ควรรู้

สัม	แก่สงฆ์	ทินนํ	ที่ให้แล้ว
มหปผลํ	มีผลมาก	เทหิ	จงให้
ปุชฺชิตฺโต	ถูกบูชาแล้ว	ปลาลมยํ	ทำด้วยฟาง
มालํ	ซึ่งพวงมลัย	ทตฺวาน	เพราะถวาย
เจตฺติเย	แก่พระเจดีย์	กถฺจนมยํ	อันทำด้วยทอง
โปชฺฌนฺคิกถฺจ	ซึ่งพวงมลัยคือโพชฌงค์		

๙. สัตตมวีริกัตติในอรรถปัญจมี (จาก)

สัตตมอรรถปัญจมี คือ ลงสัตตมวีริกัตติในอรรถปัญจมีก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. กทลิสฺสุ คเช รกฺขณฺติ.

ศัพท์ควรรู้

กทลิสฺสุ	จากต้นกล้วย ท.	คเช	ซึ่งข้าง ท.
----------	----------------	-----	-------------

๑๐. สัตตมีวิภัตติในอรรถกาละ (ใน, ในเวลา, ในกาล)

สัตตม้อรรถกาละ คือ ลงสัตตม่วภัตติในอรรถกาลเวลาก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ปุพฺพณฺหสมเย คโต.
๒. สายนฺหสมเย อาคโต.
๓. อกาลเ เทโว วสุตฺติ, กาลเ น วสุตฺติ.
๔. ผุสฺสมาสมฺหา ตีสุ มาเสสุ เวสาขมาโส.

ศัพท์ควรรู้

ปุพฺพณฺหสมเย	ในเวลาเช้า	คโต	ไปแล้ว
สายนฺหสมเย	ในเวลาเย็น	อาคโต	มาแล้ว
อกาลเ	ในเวลาไม่ถูกกาล	วสุตฺติ	ตก
ผุสฺสมาสมฺหา	จากเดือนยี่	เวสาขมาโส	เดือนหก

๑๑. สัตตม่วภัตติในอรรถภาวลักขณะ (เมื่อ, ครั้นเมื่อ)

ภาวลักขณะ คือ ช่วงเหตุการณ์หนึ่ง เป็นเครื่องหมายจดจำอีกเหตุการณ์หนึ่ง ลงสัตตม่วภัตติในเหตุการณ์สำหรับจดจำนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ภิกขุสฺสเมสุ โภชนียมานेषุ คโต, ภุตฺเตสุ อาคโต.
๒. โคสุ ทฺยุมหานาสฺสุ คโต, ทฺยูธาสฺสุ อาคโต.
๓. ชายมานเ โข สาริปฺพุตฺต โพธิสฺตฺเต อโย ทสฺสหฺสฺสิ โลกธาทู
สงฺกมฺปิ สมฺปกมฺปิ สมฺปเวธิ.
๔. ปาสาณา สกฺขรา เจว กจฺลา ชาณฺณกฺกฺกา
สพฺเพ มคฺคา วิวชฺเชนฺติ คจฺจนฺเต โลกนายเก.

ศัพท์ควรรู้

ภิกขุสังฆะ	เมื่อภิกษุ ท.	โกชนียมานะ	ฉันอยู่
ภุตเต	ฉันเสร็จแล้ว	โคสุ	เมื่อแม่โค ท.
ทุຍหมานาส	ถูกรีดนมอยู่	ททุธาส	รีดแล้ว
ชายมานะ	เกิดอยู่	โพธิสตะ	เมื่อพระโพธิสัตว์
ทสทสฺส	๑ หมื่น	สงกมปิ	สะเทือน
สมฺปกมปิ	เลื่อนล้น	สมฺปเวธิ	ห้วนไหว
ปาสาณา	ก้อนหิน	สกุขรา	ก้อนกรวด
กจลา	เศษกระเบื้อง	ขานุกณฺฐกา	ตอและหนาม
วิวฺชฺเชนฺติ	หลีกออก	โลกนายเก	เมื่อพระพุทธเจ้า

ตุลยาธิกรณะ

บทที่มีลิงค์ วิภัตติ วจนะ เสมอกัน

ตุลยาธิกรณะ คือ วิเสสนะ (บทขยาย) กับ วิเสสยะ (บทถูกขยาย) มีลิงค์ วิภัตติ และวจนะเสมอกัน

อตูลยาธิกรณะ คือ บทวิเสสนะ (ขยาย) กับบทวิเสสยะ (บทถูกขยาย) มีลิงค์ วิภัตติ และวจนะต่างกัน

ในที่นี้จะแสดงอุทาหรณ์เฉพาะตุลยาธิกรณะ เพราะมีใช้มากกว่า ซึ่งมี ๗ อย่าง ตามลำดับวิภัตตินามทั้ง ๗ ดังนี้

๑. ตูลยาธิกรณะในปฐมาวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. เอโก ปุริโส วิหารํ อาคจฉติ.
๒. ตูมฺ มหนฺโต ปณฺธิโต อสิ. ตุมฺเห มหนฺตา ปณฺธิตา อตฺถ.
๓. อหํ มหนฺโต ปณฺธิโต อมุหิ. มยํ มหนฺตา ปณฺธิตา อมุห.
๔. อสิ นฺ ตูมฺ พาลो มนฺสุโส.
๕. นาหํ พาลो มนฺสุโสมุหิ, ปณฺธิโตมุหิ.
๖. รตฺติยา เม ปจฺเม ยामะ ปจฺมา วิชฺชา อธิคฺตา.
๗. อยํ ชโน กุสลํ กมฺมํ กโรติ.
๘. สํ อิตฺถิ ภาณฺทานิ วิภฺกนฺาย อापณฺิ คจฺฉติ.
๙. อปฺปมตฺตา นาม คหฺภูจฺา วา ปพฺพชิตฺตา วา อธิ โลเก เจว
ปรโลเก จ นนฺทนฺติเยว.
๑๐. โส มโหสฺถปณฺธิโต ตสฺสา จิตฺตํ วิมฺลิตฺกโม.
๑๑. มหาวีโร นาม อฺุปาสโก พุทฺธสฺส ธมฺมเทสนํ สฺุณฺาติ.
๑๒. พหุ มนฺสุสา อาคนฺตฺวา ปริวารตฺวา เลทฺทฺหฺุหิ ปหฺรนฺติ.

๑๓. เตปิ ทารกา ภิตา สีฆิ สีฆิ ปลายนติ.
 ๑๔. โกสมพิยิ อุเทโน นาม ราชา รชชั กาเรติ.
 อุชเชนियิ ปน จณฺชปชฺโชโต นาม ราชา อโหสิ.
 อุเทโน ราชา หตฺถิกนฺตํ นาม ลิปฺปี ชานาติ.
 มนฺตํ ปริวตเตตฺวา หตฺถิกนฺตวิณฺ วาเทฺนโต
 นาเค ปลาเยติปิ คณฺหาติปิ.

แปลไทยเป็นบาลี

๑. บุรุษคนหนึ่ง ไปสู่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง พร้อมด้วยบุตรของตน
 ๒. บัณฑิตผู้ประเสริฐทั้งหลาย พวกกันทำบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น
 ด้วยความไม่ประมาท
 ๓. ข้าพเจ้าคนเดียว ถวายทานแด่พระสงฆ์ รักษาศีล ๕
 และเจริญภาวนา ทุกๆวัน

ศัพท์ควรรู้

มหนฺโต	ผู้ประเสริฐ	ภณฺชานิ	สินค้า
วิกฺกิณาย	เพื่อชาย	คหฺภูจฺา	คฤหัสถ์
นนฺทนฺติ	ร่าเริง, บันเทิง	วิมฺลิตฺตุกาโม	ต้องการทดสอบ
ปริวาเรตฺวา	แวดล้อม	เลทฺทชฺชฺหิ	ด้วยก้อนดิน ท.
ปหรนฺติ	ขว้างปา	ภิตา	กลัวแล้ว
ปลายนฺติ	หนีไป	กาเรติ	ให้เถลิง, ให้ทำ
ปริวตเตตฺวา	ร้าย	มนฺตํ	ซึ่งมนต์
หตฺถิกนฺตํ	สะกดข้าง	ชานาติ	รู้
วาเทฺนโต	ดีด	ปลาเยติปิ	ให้หนีไปก็มี

๒. ตุลยาธิกรณะในทุตยาริภัตติ แปลบาลีเป็นไทย

๑. อหํ เอกํ ทาริกํ ปสฺสามิ.
๒. กณฺญา อภิรूपํ ทารกํ โอลฺลเกติ.
๓. อิจฺฉนฺติ นฺุ อาจริย ตฺวํ พาลํ ลิสฺส.
๔. น อิจฺฉามหํ พาลํ ลิสฺส, ปณฺชิตเมว ลิสฺส อิจฺฉามิ.
๕. สมณฺา เขตวนํ นาม อารามํ อากจฺฉนฺติ.
๖. เจโก ปุคฺคโล ทูเรปิ ปณฺชิตํ อาจริยํ คเวสตี.
๗. อาจริโย วีริยารมฺเภปิ อลเสปิ ลิสฺเส ลมตี.
๘. เนกาสิ สฺหชฺชํ สหายํ ลมตี, เอกาสี ทฺหชฺชํ มิตฺตํ ลมตี.
๙. ปริพาชโก อญฺญตรํ นิจํ อาสนํ คเหตุวา เอกมฺนฺตํ นิสีหตี.
๑๐. เอกสฺมี ทิวเส เอกา อุปาสิกา สฺบุปฺปฏิปนฺนํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา
ปสนฺนจิตฺตา ตสฺส เอกทพฺพี ภิกฺขุํ ททาตี. โส ภิกฺขุ ปตฺเตน
ตํ ภิกฺขุํ ปฏิคฺคเหตุวา ตสฺสา สมฺโมทนียํ กถํ กเถตี.
สา ปาโมชฺชจิตฺตา “สาธฺ สาธฺ”ตี ติกฺขชฺตฺตํ สาธฺการํ กโรตี.
๑๑. เทวี รณฺโณ ปารุปนํ สตสฺหสฺสคฺชนิกํ รตตกมฺพลํ ปารุปีตฺวา
นินฺนนา รณฺญา สทฺธิ สมฺลุลปฺมานา รณฺโณ องฺคฺลิตฺ
สตสฺหสฺสคฺชนิกํ ราชมฺทุทิกํ นีหริตฺวา อตฺตโน องฺคฺลियํ
ปิลนฺชตี.
๑๒. สกลํปี หิ เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ อหริตฺวา กถยฺมานํ
อปฺปมาทเมว โอตฺรตี.
๑๓. ชิวโก โกมารภจฺโจ พหุํ มาลาคนฺธวิเลปนมาทาย
อมฺพวนํ คจฺฉตี.
๑๔. มาตาเปติภรํ ชนฺตํ กุเล ชญฺจาปจายินํ
สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ เปสฺสณฺยฺยบุปฺหายินํ

มจฺเจรวินเย ยุตฺตํ สจฺจํ โภธาทิภฺมํ นรํ
 ตํ เว เทวา ดาวตีสสา อาหุ สบฺบุริโส อิติ.
 (สํ.สคาถ. ๑๕/๒๕๗/๒๗๕)

ศัพท์ควรรู้

ปสุสามิ	เห็น, พบ, เยี่ยม	อภิรูปํ	สวย, หล่อ
โอสฺสเกติ	มองดู, จ้องมอง	อิจฺฉนฺติ	ปรารถนา
เจโก	ผู้ฉลาด	คเวสตี	แสวงหา
วีริยารมฺเณ	ผู้ขยัน	อลเส	ผู้เกียจคร้าน
ลภตี	ย่อมได้	เนกาตี	ผู้ไม่กินคนเดียว
สุหฺชชํ	ผู้มีน้ำใจ	ปสฺนฺนจิตฺตา	มีจิตเลื่อมใส
สมฺมูลปมาณา	คุยหยอกล้อ	ปารุณํ	เครื่องนุ่งห่ม
ราชมฺพุทฺธิกํ	พระอํามรงค์	นีหริตฺวา	ถอดออก
ปิลนฺธติ	สวมไว้	โอดฺรตี	หย่อนลง, รวमลง

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ดิฉัน ย่อมไม่ปรารถนา ซึ่งบุรุษผู้โง่เขลา,
 ปรารถนาแต่บุรุษผู้ฉลาดเท่านั้น
๒. ชายหนุ่มรูปหล่อ มักได้หญิงสาวรูปงาม
๓. พวกเรามาสู่วัดชื่อว่าวิหารธรรมนี้ เพื่อเรียนบาลี
๔. วันนี้ เราเห็น อุบาสกผู้มีศีลคนหนึ่ง
๕. บุคคลไม่ควรไป สู้หนทางอันกั้นดาร
๖. จมูก สูดกลิ่นอันหอม ของดอกไม้ ในป่า

๓. ตุลยาธิกรณะในตติยาริภาคติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อหิ เอเคน หตเถน กมฺมนฺตํ กโรมิ.
๒. สพฺเพหิ มนุสฺเสหิ กิจฺจํ กรณียํ.
๓. มาตาปิตโร ตีหิ ปุตฺเตหิ สหฺธิ อापณฺํ คจฺจนฺติ.
๔. आयस्सुमा सारिपुत्तदुत्तेโร พหุหิ สามणेเรหิ สหฺธิ ภควन्ตํ
ปสฺสित्तुํ เชตวนํ อคมิ.

ศัพท์ควรรู้

กมฺมนฺตํ	ซึ่งการงาน	กรณียํ	ควรทำ
มาตาปิตโร	มารดาบิดา	อาปณฺํ	สู่ตลาด
ปสฺสित्तุํ	เพื่อเข้าเฝ้า	อคมิ	ได้ไปแล้ว

๔. ตุลยาธิกรณะในจตุตถาริภาคติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. พุทฺธปุมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ.
๒. อนาถานํ ยาจกานํ กหาปณานิปิ ภตฺตานิปิ ททาติ.
๓. วุฑฺฒานํ ภิกฺขุณฺํ จตฺตํ ธาเรติ.
๔. จตฺตสฺสนฺนํ ปริสานํ โอวาทํ เทติ.
๕. นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อตฺถุ.

ศัพท์ควรรู้

อนาถานํ	ผู้ไร้ที่พึ่ง	กหาปณานิปิ	ซึ่งเงินบ้าง
วุฑฺฒานํ	ผู้ใหญ่, เถระ	ธาเรติ	กัน
จตฺตสฺสนฺนํ	๔	ปริสานํ	แก่บริษัท ท.

๕. ตุลยาธิกรณะในปัญจมีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. เขตวนา นาม อารามสุมา อเปติ.
๒. ปุพฺพพาย ทิสาย อิมํ จานํ อาคโต.
๓. ทิสปาโมกฺขา อัจฉริยโต ลิปฺปี อุกฺคณฺหาตุ.

๖ ตุลยาธิกรณะในฉัฏฐีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อนาถปิณฺฑติกสฺส เสฏฺฐิโน อารามํ เขตวนํ คโต.
๒. สุหฺชฺชานํ ชนानํ คามโต ภตฺตํ ยาจติ.
๓. เอกสฺส บุริสฺสส ภริยา ปุตฺตํ วิชายิ.

๗. ตุลยาธิกรณะในสัตตมีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สาวตฺถิยํ วิหฺรติ เขตวนเน อนาถปิณฺฑติกสฺส อาราเม.
 ๒. อิมสฺมี วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อฺเปมิ.
 ๓. กุสเสสุ ธมฺเมสุ รมติ.
-

